

“ПРАВА НА ДЕЦАТА - ПРОЧИТ НА СТУДЕНТИ ОТ РУ “АНГЕЛ КЪНЧЕВ”

Институт “Отворено общество” - София Фондация Микрофонд - София

Тази публикация е създадена по проект “Заедно за правата на детето”, осъществен с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на студентски иновации на Институт “Отворено общество” – София и Фондация Микрофонд - София. Съдържанието на публикацията е отговорност единствено на авторите и при никакви обстоятелства не може да се приема, че отразява официалното становище на Институт “Отворено общество” – София и на Фондация Микрофонд - София.

В партньорство с

Русенски университет
“Ангел Кънчев”

Клуб млад педагог/
социален педагог

“ПРАВА НА ДЕЦАТА - ПРОЧИТ НА СТУДЕНТИ ОТ РУ “АНГЕЛ КЪНЧЕВ”

Автори: Айсун Ферадов, Александър Конаков, Милена Пеева, Надя Понкинска,

Памела Петрова, Пламена Петрова

Редакторски екип: адв. Диляна Гитева, адв. Ивайло Ганчев

Рецензент: доц. Емануил Коларов

© РУСЕ • 2017

Издава: Фондация “Трансо на детство” - разпространява се безплатно

Предпечат и печат: “Дизайнер България” ЕООД

ISBN: 978-619-7418-03-3 (CD)

УВОД

Проект „Заедно за правата на детето” се реализира в периода 10.09.2016 г – 10.06.2017г от Фондация „Право на детство” в партньорство със студентски клуб „Млад педагог/социален педагог” към Русенски Университет „Ангел Кънчев”. Финансиран е чрез програмата за подкрепа на студентски иновации на Институт “Отворено общество” – София и Фондация Микрофонд - София.

Проектът бе мотивиран от необходимостта за въвеждане на темата за правата на децата в учебните програми на редица специалности, които подготвят кадри за работа с деца. Целта му е да насърчи мултидисциплинарният подход в изучаване правата на децата и последващото приложение на знанията в различните професионални области, както и да популяризира правата на децата сред студенти и деца.

Екип за изпълнение на дейностите бяха 26 студента от различни обучителни нива на специалностите „Право”, „Социална педагогика”, „Начална училищна педагогика и чужд език”, „Компютърни науки” и „Информационни технологии и иновации в бизнеса”, които работиха под наставничеството на експертен екип в лицето на д-р Антоанета Матеева от Нов Български Университет (член на ФПД), д-р Багряна Илиева от Русенски Университет „Ангел Кънчев”, доц. Десислава Атанасова от Русенски Университет „Ангел Кънчев” и адв. Ивайло Ганчев. Като доброволни сътрудници със своите знания се включиха също адв. Диляна Гитева, Явор Ганчев и Цоньо Симеонов.

За изпълнение на дейностите се сформираха 3 работни екипа (групи), в които участваха студенти от различни специалности. Всяка група работи по изпълнение на конкретни проектни дейности, а именно: група 1 - Мултидисциплинарно изследване на тема Права на децата; група 2 - Програма за правата на децата в началното училище и група 3 - Информационна кампания, включваща създаването на уеб страница на ФПД със специализиран детски раздел и изработване на информационни продукти. Дейността на групите се координираше чрез затворени групи във социалната мрежа Face book. Резултатите от дейността на всяка група дадоха и основните продукти, които са налице в края на проекта: Мултидисциплинарен доклад „Права на децата - прочит на студенти от Русенски университет „Ангел Кънчев”, с автори Айсун Фератов (Право), Александър Конаков (Право), Милена Пеева (Право), Надя Йонкинска (Право) Памела Петрова (Социална педагогика) и Пламена Петрова (Социална педагогика), редактори адв. Ивайло Ганчев и адв. Диляна Гитева; Програма за правата на децата - помагало за професионалисти, работещи с деца, с автори д-р Багряна Илиева, Благовеста Андреева (Право), Дилян Николов (Право), Иван Стефанов (Компютърни науки), Калина Николова(НУПЧЕ), Кристина Стефанова (Компютърни науки), Мария Георгиева (Социална педагогика), Наляна Адемова (НУПЧЕ), Павлин Петров (докторант), Паолина Тодорова (НУПЧЕ), Паскал Балтаджиев (Право), Пламена Петрова (Социална педагогика), Цветелина Колева (Компютърни науки) и редактори д-р Антоанета Матеева и Йоана Терзиева; уеб страницата на ФПД www.childhood.bg, разработена от Шенер Шехри (Компютърни науки), Лили Борисова (ИИТБ), Цветелина Колева (Компютърни науки) и Цветомир Атанасов (ИИТБ) под наставничеството на Явор Ганчев и доц.

Десислава Атанасова; информационна брошура по проекта, както и детската част на сайта, съдържаща статии, предназначени за тийнейджъри, информиращи ги на достъпен език за конкретни техни права. Статиите са разработка на различни студенти и експерти. Произведени са също и редица печатни и електронни помощни продукти – картички, стикери, плакати, картинки, power point презентации, чийто графичен дизайн е дело на студенти, под наставничеството на Цоньо Симеонов.

Като част от проекта в Русенски университет бе проведена и Първа студентска научно-практическа конференция „Права на децата”, в която участваха със свои разработки студенти от Русенски университет, Шуменски университет, Варненски свободен университет и Университет по национално и световно стопанство. Студентските разработки са публикувани в сборник с рецензенти доц. Емануил Коларов от Русенски университет и д-р Антоанета Матеева от Нов Български Университет.

Основният резултат, който постигнахме е това, че провокирахме интерес и желание у студенти, преподаватели и експерти да познават и прилагат стандартите, свързани с правата на децата в своята работа, както и това, че разгърнахме темата права на детето като самостоятелна дисциплина, способна да допълни знанията на редица съвременни професионални направления.

Йоана Терзиева
ръководител на проекта

Използвани съкращения:

- АПК Административнопроцесуален кодекс
- ДАЗД Държавна агенция за закрила на детето
- ДВ Държавен вестник
- ДСП Дирекция социално подпомагане
- ЕС Европейски съюз
- ЕСПЧ Европейски съд по правата на човека
- ЗБППМН Закон за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни
- ЗЗДет Закон за закрила на детето
- ЗЗДН Закон за защита от домашно насилие
- МВР Министерство на вътрешните работи
- НКБТХ Национална комисия за борба с трафика на хора
- НК Наказателен кодекс
- НПК Наказателно процесуален кодекс
- НПО Неправителствена организация
- НУПЧЕ Начална училищна педагогика и чужд език
- ОД на МВР Областна дирекция на Министерство на вътрешните работи
- ОЗД Отдел закрила на детето
- ООН Организация на обединените нации
- ОС Общо събрание
- ПМС Постановление на министерски съвет
- ППЗЗД Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето
- РБ Република България
- СК Семейен кодекс
- СП Социална педагогика
- ФПД Фондация „Право на детство“

ПРАВА НА ДЕТЕТО

Александър Генков Конаков

Детството и юношеството са много важни периоди от живота на човека, тъй като през това време се формира ядрото на личността, ценностната система, характера, възпитанието и мирогледа на всеки един от нас. Ако използваме метафората „сезоните на живота“, то става дума за най-неуловимия преход – този от пролетта към лятото. Само крачка е времето, което превръща златното детство в сантиментален и романтичен спомен, а света на възрастните – в следващ миг от живота. Най-отговорната крачка в живота на човека – съдбоносната. Защото от нея зависи какви ценности от безметежното и безгрешно детство са съхранени и ще бъдат пренесени в сложния и често противоречив свят на възрастните.

Прогресивното и цивилизовано човечество е осъзнало това много отдавна и е предприело конкретни стъпки в тази посока. Още на 20.11.1959 год. ОС на ООН приема Декларацията за правата на детето, в която се подчертава и се извежда като основен принцип, че: „Човечеството е задължено да даде на детето най-доброто от себе си!“ Тридесет години по-късно – през 1989 год., на същата дата, е гласувана и приета Конвенцията за правата на детето на ООН, която впоследствие се превръща в най-широко ратифицираният многостранен международен договор за правата на човека в световната история (всички държави в света са се присъединили към нея с изключение на САЩ и Сомалия). Република България ратифицира Конвенцията още в зората на демокрацията с решение на Великото Народно събрание от 11.04.1991 год. и от месец юни с.г. тя е в сила за страната, част е от вътрешното право и се ползва с приоритет по отношение на тези разпоредби от националното законодателство, които ѝ противоречат при условията на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България.

Ето защо държавата и обществото трябва да полага особени и засилени грижи за живота, здравето, нормалното психическо, емоционално, духовно и физическо развитие на децата, за да могат те да се изградят като здрави и пълноценни личности и граждани. Всички ние – родители, роднини, учители, педагози, психолози, възпитатели, лекари, социални работници, политици, правозащитници, неправителствения сектор, представители на различни държавни органи и институции като полиция и съдебна система, трябва да дадем своя принос за правилното изграждане и социализация на подрастващите, защото колкото и клиширано да звучи, децата нанстина са бъдещето на страна ти.

Важен институционален инструмент в тази посока е държавната политика в областта на защитата на правата на детето, образователната и здравната политика по отношение на младежта, режимът на трудово-правни отношения за непълнолетни, социалното подпомагане на най-нуждаещите се семейства, наказателната и пенитенциарната политика по отношение на лицата, извършили престъпление, но ненавършили пълнолетие и т.н.

В този контекст се откроява със своята значимост Националната стратегия за детето (2008-2018 год.), приета от Народното събрание. Стратегията е създадена в

изпълнение на разпоредбата на чл. 1, ал. 3 от Закона за закрила на детето и се базира на основните принципи и цели, залегнали в Конвенцията за правата на детето на ООН по отношение мястото на детето в обществото, правото му на живот в семейна среда, осигуряването на условия за ефективно упражняване на правата на децата, подобряване здравето на децата и намаляването на риска от бедност и социална изолация. Като цяло в нея развитието на децата и защитата на техните права и интереси е издигнато в национален приоритет и най-висша ценност и благо за обществото. Стратегията трябва да подпомогне създаването на интегрирани политики, насочени към гарантиране на детските права в съответствие с утвърдените европейски и международни стандарти.

Държавната политика и институционалната рамка следва да обхваща всички сфери на общественния-икономическия и социален живот, оказващи по един или друг начин влияние върху живота и благосъстоянието на децата, а именно - семейна среда, здравно обслужване, образование, отдиш и свободно време, алтернативни грижи, жизнен стандарт и социално подпомагане, преодоляване на експлоатацията и злоупотребата с деца, специални мерки за закрила, възможност за изразяване на мнение от децата, право на идентичност и защита срещу дискриминация. Прави впечатление, че според редица експерти от НПО сектора не е възможно механичното отделяне на закрилата на децата от превенцията и подкрепата на родителите и семействата като цяло.

Съществено значение за подобряване на качеството и ефективността на прилаганите политики за утвърждаване правата на децата има, разбира се, и човешкият фактор, подборът на хората, които са пряко и непосредствено ангажирани с дейности и практики, свързани с децата и с техните семейства. Необходимо е те да се съобразяват с техните личностни и професионални качества, както и с желанието им да повишават и разширяват своята квалификация и експертна подготовка непрекъснато, за да могат пълноценно и ефективно да подкрепят децата и техните семейства. Не трябва да се подценява и начинът, по който се подготвят бъдещите кадри във висшите учебни заведения, които ще работят в различните сфери или ще предоставят някакви услуги, засягащи правата и законните интереси на детето - педагогически кадри, социални и здравни работници, психолози, юристи, адвокати, полицаи, следователи, съдебни заседатели, инспектори към Детските педагогически стаи и други. Те задълбочено и ефективно, а не само формално и повърхностно, следва задължително да изучават и познават в детайли предмети като „Международна защита правата на човека“, „Право на ЕС и европейски политики“ и най-вече „Права на дете“ в контекста на българското, европейското и международно законодателство и релевантната съдебна практика, включително тази на ЕСПЧ в Страсбург и Съда на ЕС в Люксембург. Същите правни дисциплини следва да се включат в учебния план на съответното висше училище като задължителни предмети, а не да бъдат свободно избираеми или факултативни.

По отношение на конкретни законодателни промени *de lege ferenda* наистина предстои сериозна работа и следва да се действа в няколко посоки. На първо място, това е събораната концепция в Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни лица – напълно анахроничен закон, който не отразява спецификата на обществените отношения в наши дни. Вместо мерки на закрила за децата в риск, той предвижда мерки със санкционен и репресивен характер. Освен това буди тревога и фактът, че тези мерки се прилагат едновременно и за деяния,

които са общественоопасни и противоправни, т.е. имат характер на престъпления или административни нарушения, както и за деяния, които само противоречат на морала и добрите нрави (т.нар “статусни нарушения”). Правен абсурд и нонсенс е, че вторият вид деяния не биха довели до мерки от санкционен характер по отношение на пълнолетно лице, което на практика означава, че законът предвижда по-тежко, неравноправно третиране на децата в сравнение с възрастните. Въпреки характера на наказание на мерките по ЗБППМН, участието на адвокат в производството по настаняване в социално-педагогически интернат или във възпитателно училище-интернат не е задължително. Независимо от възможността родителите на детето или лицата, които ги заместват, да имат основна роля за това детето да е в риск и да е извършило противообществените прояви, ЗБППМН не дава възможност на местните комиссии да назначат особен представител – адвокат на детето, което следва да се промени колкото е възможно по-скоро.

На второ място, крайно време е да се изпълнят препоръките на Венецианската комисия (Европейската комисия за демокрация чрез право) за предприемане на конкретни стъпки от страна на България за включване правата на детето в нормативния акт от най-висок ранг и с най-висша сила - Конституцията, в контекста на еволюиращото развитие на идеята за правата на детето в Европа.

На следващо място, вече е навярала и необходимостта от създаване на специализиран омбудсман – обществен защитник за закрила правата на детето. Най-добрият подход за това е чрез изменение и допълнение на сега действащия Закона за омбудсмана да се създаде тази нова правозащитна институция в полза на децата, което ще бъде в пълен унисон с препоръките на Комитета по правата на детето към ООН, направени още през далечната 2008 г.

В заключение следва да отбележим, че въпреки пълноправното членство на страна ни в ЕС и синхронизирането на законодателството ни с най-важните международни и европейски стандарти по правата на човека, реалността за много деца в България е в рязък контраст с тези ангажменти и цели. Все още има деца, които са изправени пред сериозни заплахы за своето физическо оцеляване, страдат от липса на възможности за качествено образование, подходящо и навременно здравеопазване и адекватни социални грижи; те са жертва на най-тежки форми на детски труд, сексуална експлоатация, трафик и малтретиране, болести, етнически конфликти, различни форми на насилие и дискриминация; принуждавани са да встъпват в ранни бракове и да изтърпяват вредни традиционни практики при някои малцинства. Децата, които са част от уязвими групи, или деца в затруднено материално положение са изправени пред особено големи рискове и са изложени на дискриминация, маргинализация и социално изключване. Ето защо всеки един от нас следва първо да осъзнае и след това да поеме своята персонална отговорност и като отделна личност, и като специалист в съответната област, и като активен гражданин да даде всичко от себе си за бързото преодоляване на тези проблеми, тъй като те повече не търпят отлагане, а залогът е прекалено голям – бъдещето на България!

ПРАВА НА ДЕЦАТА ПОСТРАДАЛИ ОТ ПРАВОНАРУШЕНИЕ

Милена Пеева, Айсун Ферадов, Пламена Петрова и Памела Петрова

Правонарушенията, които често засягат децата - обща характеристика

Правонарушенията са едни от основните проблеми на обществото, които се регулират от нормите на българското, европейското и международното законодателство. Последното съгласно чл. 5, ал.4 от Конституцията на Република България след като бъде ратифицирано, обнародвано и влязло в сила има предимство пред вътрешното законодателство. Съществува легално определение на думата „дете“ в актове на международното и вътрешното законодателство. Чл. 1 на Конвенцията за правата на детето, приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. гласи, че „дете“ - означава всяко човешко същество на възраст под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано“. В България съгласно чл. 2 на Закона за лицата и семейството пълнолетието се навършва на 18-годишна възраст. Друг нормативен акт, възпроизвеждащ легално определение на думата „дете“ е Законът за закрила на детето, който в чл. 2 предвижда, че дете е всяко физическо лице ненавършило 18-годишна възраст. Децата се ползват с всички основни права прокламирани на международно и национално ниво и с оглед ниската психологична оценка, която лицата в тази рискова група притежават, имат нужда от по-голяма закрила, която дава своето отражение в законодателството. Децата могат да бъдат жертви на различни правонарушения с разнообразен характер. Някои от тях са с много висока обществена опасност и действат силно върху психическото здраве на децата по един много тежък начин. Някои от тези престъпления, които ще бъдат разгледани по-долу са: трафик и контрабанда на деца, участие в детска порнография, детска проституция, киберпрестъпления и други.

Трафик и контрабанда на деца

Трафикът на хора е много сериозен проблем засягащ целия свят. Това е съвременната форма на робство. Хората попадат в капана на трафика на хора бавно и неусетно с обещания за по-добра работа, чрез лъжливи обещания за почивки на ниски цени, чрез роднини, близки приятели и познати, чрез принуда или злоупотреба с власт. Схемите, с които се привличат жертвите са много и разнообразни.

Трафикът на хора е едно от най-доходоносните престъпления. Основно той се изразява в нарушаване на правата на човека и оказване на определен вид насилие, натиск върху него с цел материални облаги. Трафикът на хора може да се осъществява и отвъд рамките на една държава чрез отвлечения, лъжи, измама и насилствено въвлечане на лицата в незаконни действия. Трафикът на хора се определя като снабдяване, транспортиране, преместване, прикриване или подпомагане на хора посредством заплахата за прилагане на сила, насилствена принуда, отвлечане, измама, въвлечане в заблуждение, зависимост или предоставяне на финансови облаги за

спечелване на съгласие на лицето, притежаващо властта над друго лице или форма на злоупотреба като сексуална експлоатация, насилствен труд, робство, както и с отнемане на телесни органи.

Трафикът на хора, в частност трафикът на деца, е престъпление, което е регламентирано в актовете на вътрешното, европейското и международното законодателство, като някои от тях са Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и Съвета на Европейския съюз относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета, а на национално ниво от Наказателния кодекс на Република България – Раздел IX на Глава Втора от Особената част – „Престъпления против личността“. Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора е влязла в сила за Република България на 01.02.2008г. Тя урежда закрилата на жертвите на трафик. Трафикът на хора представлява нарушение на човешките права и престъпление срещу личната неприкосновеност и достойнството на човешката личност. Необходимо е да се направи разграничение между трафик и контрабанда на хора (мигранти). При контрабандата на хора целта е тяхното незаконно трансгранично транспортиране с цел да се получи материална полза, докато целта на трафика на хора е тяхната експлоатация и може да се извърши на територията на същата държава, без да е необходимо да се пресича границата ѝ. Жертвите на трафик се ползват с правото да бъдат официално идентифицирани, за да не бъдат третирани като нередовни имигранти или престъпници и имат право на минимален срок от 30 дни да се възстановят след извършеното спрямо тях посегателство, като през този период те не могат да бъдат експулсирани от съответната страна. Жертвите на трафик имат право на подпомагане, право на информация за техните права и всички съответни процедури на разбираем за тях език и безплатна правна помощ при определени условия. Жертвите на трафик могат да получат разрешение за пребиваване, закрила на личния живот и самоличността, закрила по време на разследването и съдебното производство, обезщетение от трафикантите, което да е присъдено от съда, както и възможност за репатриране и връщане в тяхната страна. Децата се ползват от тези права и Конвенцията урежда специални права за тях с оглед нуждата от по-засилена закрила. Те имат право на назначаване на законен представител, ако са без придружител; да се предприемат мерки за установяване на личността и националността им; имат право до достъп на образование и мерки на подпомагане. Органите трябва да извършат оценка на риска и сигурността преди детето да бъде върнато в страната на произход и неговото връщане се предприема само ако то ще защити по най-добър начин интересите на детето. Децата се ползват от мерки за особена закрила през цялото време на разследването и съдебното производство.

Деца, които живеят в крайна бедност, липса на образование, непълно семейство, такива, от които се очаква да осигурят средства на семейството си за оцеляване, или са станали пристрастени към различни опии са в по-голям риск да станат жертви на трафик.

Жертви на трафик често се оказват и деца, подложени на психически и сексуален тормоз, алкохолна или наркотична зависимост от страна на родител, деца, склонни към бягство от дома, което ги прави потенциални жертви на трафик, както и деца, живеещи, в отдалечени райони.

Децата, които са станали жертви на такива посегателства, са чувствителни, притеснителни, уязвими и изпитват срам и страх да разкажат за злоупотребата с тях и да сигнализират. Социалните мрежи и интернет благоприятстват откриването на деца, подмамването им, насилието върху тях, а след това разпространението на материали, стимулиращи детската порнография. Трафикантите и жертвите може да са от различни населени места, което затруднява откриването и идентифицирането на престъпленията.

Съгласно Директивата от 2011/36/ЕС трафикът на хора представлява тежко престъпление, често извършвано в рамките на организирана престъпна дейност и е грубо нарушение на основните човешки права, като е изрично забранено съгласно Хартата на основните права на Европейския съюз. Предотвратяването и борбата с трафика на хора следва да е с приоритет за ЕС и държавите-членки на ЕС. Трафикът на хора е специфично явление от гледна точка на пола и е възможно да се осъществяват с различни цели, поради това мерките за помощ и закрила следва да бъдат съобразени с пола. Жертвите на трафик на хора следва, в съответствие с основните принципи на правните системи на съответните държави-членки, да бъдат защитени от наказателно преследване или наказание за престъпни дейности, като например използването на фалшиви документи, или за престъпления съгласно законите относно проституцията или имиграцията, които те са били принудени да извършат като пряка последица от факта, че са били обект на трафик. В българското законодателство това е предвидено в чл. 16а, ал. 2 от НК. Целта на тази защита е да се гарантират човешките права и свободи на жертвите, да се избегне по-нататъшното им виктимизиране и те да бъдат насърчени да свидетелстват в наказателни производства срещу извършителите. Тази защита не изключва съдебно преследване или наказание за престъпления, които дадено лице е извършило или в които то е участвало по своя воля. Съгласно чл. 11 от Директивата държавите-членки се задължават да гарантират и предоставят на жертвите помощ и подкрепа по време на наказателното производство, както и от момента, в който компетентните органи имат основателни съмнения, че лицето е обект на престъплението трафик на хора. Жертвите, в частност децата, преди предприемането на съответните мерки, имат право да бъдат информирани, да им се осигурят средства за живеене, като осигуряването на подходящо и безопасно място за живеене и материална помощ, медицинско обслужване, включително психологическа помощ, консултации и информация и устен и писмен превод, когато това е необходимо. Ако не разполагат с финансови средства, тези услуги следва да се предоставят безплатно, а по презумпция децата не разполагат с такива средства. Други гаранции, които държавите се задължават да предоставят на децата жертви на престъплението трафик са: достъп до програми за защита на свидетели и специално отношение с цел предотвратяване на евентуално вторично виктимизиране. В Директивата се акцентира върху най-добрия интерес на детето жертва на трафик, като то има право на образование; назначаване на настойник или особен представител, когато има конфликт на интереси между родителите и жертвата, а когато няма да се оказва помощ и подкрепа на семейството на детето.

Основната работа на социалния работник се разглежда първо от институциите, с които си взаимодейства и моделът на работа, по който се осъществява случая на дете, жертва на трафик.

Според Закона за закрила на детето, лице, на което е известно, че дете има нужда от закрила, е задължено да съобщи в Дирекция „Социално подпомагане“, „Държавната агенция за закрила на детето“ или „Министерството на вътрешните работи“. При получаване на информация за дете-жертва на трафик се уведомяват МВР и Държавната агенция за закрила на детето. Формиран е определен Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертви на трафик, завръщащи се от чужбина, който обхваща всички деца, независимо дали са български граждани или не. Според Координационния механизъм сигнали за непридружени деца или деца – жертви на трафик се приемат чрез МВНР от дипломатическите и консултантските представителства на Република България в чужбина;

- чрез МВР от полицейските представители към дипломатическите консулските представителства на Република България в чужбина;
- чрез Международната организация по миграция;
- чрез Международна социална служба;
- чрез Национална комисия за борба с трафика на хора;
- чрез хармонизирания телефонен номер с национално покритие за информирание, консултиране и помощ на деца (116 111), който е безплатен и специалистите извършват първоначална оценка на риска;
- чрез Националната гореща телефонна линия за хора, преживели насилие (02 981 76 86);
- чрез електронната поща и формата за подаване на сигнал от специализирания сайт на Държавна агенция за закрила на детето – www.stopech.sacr.government.bg;
- чрез български или чуждестранни неправителствени организации;
- директно в Държавна агенция за закрила на детето чрез други източници, включително чрез всяко лице.

След получаването на сигнала социалният работник проверява дали сигналът е реален, след като се потвърди се осъществява идентификация на жертвата под формата на първичен неформален разговор с нея, наблюдения върху поведението и външния вид, информация, предоставена от насочващо лице или гражданин, наблюдение и анализ на обстоятелствата, при които е открита жертвата, самоидентификация от самата жертва.

Идентификацията се осъществява по два основни показателя:

- престъпните действия осъществени върху жертвата и условия на живот и на работното място, зависимост, лична свобода, насилие, трудова и сексуална експлоатация;
- преценявайки жертвата по нейното поведение, външност и заобикаляща среда и категории като модел на поведение, начин, по който изглежда и социална среда.

След идентификацията полицията следва да проучи самоличността и местоживеенето на пострадалото дете и на неговото семейство и близки, ако те са неизвестни.

Жертвата може да бъде информирана и за всички права и възможности, които има, по време на интервюто за оценка на риска и определяне на неотложните потребности.

Образуването на наказателно преследване по престъпления свързани с трафик на хора си има своите специфики. В чл. 15 от същата директива, предвижда, че за гарантиране на успеха на разследването и наказателното преследване, образуването на делото трябва да не бъде обусловено от съобщаване или повдигане на обвинение от страна на самия пострадад. Ако естеството на случая налага това, наказателното преследване следва да може да се проведе в достатъчен период от време, след като жертвата е навършила пълнолетие. Продължителността на този достатъчен период от време за наказателно преследване следва да бъде определена съгласно съответното национално право. Правоприлагащите служители и прокурорите следва да бъдат подходящо обучени, по-специално с оглед на подобряването на прилагането на международното право и съдебното сътрудничество. Лицата, които отговарят за разследването и преследването на такива престъпления, също следва да имат достъп до средства за преследване, използвани в случаи на организирана престъпна дейност или други случаи на тежки престъпления. Тези средства би могло да включват прихващането на съобщения, наблюдение под прикритие, включително електронно наблюдение, наблюдение на банкови сметки и други финансови разследвания.

В случай на дете, жертва на трафик в срок до 24 часа задължително се уведомяват едновременно ДАЗД, МВР и НКБТХ. При идентификация на дете, жертва на трафик се прилага Координационният механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца-жертви на трафик, завръщащи се от чужбина. Всеки случай на дете, жертва на експлоатация или трафик, както и при случаите, в които има информация за деца, в риск от въвличане в трафик на хора, Държавната агенция за закрила на детето съобщава писмено:

По мярката „Оценка на риска“ да бъде включено:

- Дирекция „Социално подпомагане“;
- Районно управление „Полиция“ по настоящ адрес на детето /като се предостави събраната информация по случая, с цел цялостно проучване на семейната, социалната и образователната среда, с оглед изготвяне на оценка на риска и становище относно мерките, които ще бъдат предприети за детето/.

При настаняване на детето в услуга „Кризисен център“, задължително се предоставят:

- (1) *Заповед за настаняване на детето,*
- (2) *социално проучване за неговите близки и роднини, както и*
- (3) *план за действие за мерките, които ще се предприемат в дългосрочен план за детето.*

Детска порнография

Друго посегателство, на което децата могат лесно да станат жертви е детската порнография. Престъплението е уредено в чл. 158а и чл. 159 НК и Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство, приета е от Комитета на министрите на Съвета на Европа и е ратифицирана, обнародвана и влязла в сила за Република България на 01.08.2005г. В чл. 9 на Конвенцията се съдържа легално определение за детска порнография: непълнолетно лице, демонстриращо открито сексуално поведение. Държавите имат право да изберат дали да приложат към това и тези лица, които изглеждат на непълнолетни, демонстриращи открито сексуално поведение

или реалистични картини, представляващи непълнолетно лице, демонстриращо открито сексуално поведение. В Конвенцията са уредени императивни норми, които всяка една от държавите, подписали конвенцията трябва да предвиди в националното законодателство. Те се изразяват в мерки за обявяване на престъпните деяния, които са умишлени, когато е необходимо да обяви за престъпление по вътрешното си право достъпа до цялата или до част на дадена компютърна система, без законно основание, когато е извършено умишлено. Дадената страна може да въведе изискване правонарушението да бъде извършено или в нарушение на мерките за сигурност, с намерение да се получат компютърни данни, или с друго престъпно намерение. Конвенцията дава възможност на държавите-членки да изберат дали да обявят за престъпно деяние снабдяването и държането на детска порнография. Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие също дава уредба на детската порнография в чл. 20. Обявяват се за престъпление деянията производство, предлагане или предоставяне, разпространение или предаване и снабдяване с детска порнография.

Продажбата на детска порнография в интернет носи огромни печалби. За това родителите и децата трябва да са много внимателни какви снимки и видео материали качват онлайн. Родителите трябва да са внимателни и предпазливи по отношение на това, какви снимки качват в социалната мрежа. В интернет мрежата има хора, които гледат по друг начин на снимките на децата.

За да се добият с детска порнография, престъпни личности влизат в контакт с малолетни и непълнолетни момичета и момчета и като се представят за техни връстници, ги подмамват да им дадат свои снимки или видеозаписи. Понякога получените по този начин материали се използват и с цел да се принуди детето да отиде на реална среща с непознатия. Има случаи, когато при такива срещи детето може да бъде сексуално насилено.

Престъпленията, свързани с детската порнография се криминализират независимо дали включват употребата на компютърна система. Децата, които са подбуждани, участвали, подстрекавани или с които са извършвани опити за порнография, също се считат за особени уязвими жертви по време на наказателното производство.

Преамбюлът на Конвенцията за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие поставя основните цели на Конвенцията, която включва закрилата на деца от сексуално насилие и сексуална експлоатация, независимо кой е извършителя, като се предоставя помощ на жертвите и се насърчава борбата срещу сексуалното насилие и сексуалната експлоатация поради увеличаващите се случаи.

През 2015 г. общо 1839 деца са станали жертви на насилие. Според мястото на извършване на престъплението, това се е случвало: в семейството – 1224 деца; в училището – 183 деца; на улицата – 206 деца; в специализирана институция – 23 деца; в приемно семейство – 14 деца; в резидентна услуга – 89 деца; при близки и роднини – 43 деца; на обществено място – 57 деца.

Във времената на бързо развиващите се технологии, бързо се развива и разпространението на детска порнография. При криминализирането на детската порнография, трябва да се налага наказателна отговорност не само на лицето

осигуряващо и предлагащо детска порнография, но и върху клиента, лицето което е зрител на порнографската изява с участието на деца, включително чрез средства за комуникация като уеб камери.

Тук трябва да се включи и терминът „без право“, който предоставя защита на лицата по отношение на поведение, свързано с порнографски материали, които притежават художествени, медицински и научни или подобни изображения. Това позволява дейности, като законно притежание на детска порнография от властите, за да могат да инициират наказателно производство.

При криминализацията на детска порнография трябва да се криминализира и „покваряване на дете“. Като покваряване на дете се разглежда поведение, при което детето е заставено да наблюдава полови актове или да участва в присъствието на други деца, което може да доведе до увреждане на психичното здраве на жертвата, като съществува и риск за сериозно увреждане на личността, включително изкривена представа за секса и личните взаимоотношения. Тук се криминализира умисленото заставяне на дете под законната възраст за сексуални действия да наблюдава сексуално насилие върху други деца или възрастни или сексуални дейности.

Децата станали жертва на детска порнография, често не осъзнават, че се превръщат в жертви. Те имат достъп до интернет мрежата и може да попаднат на сайт съдържащ порнографски материали или те самите да станат жертви на порнография. Често децата станали жертва на детска порнография са много уязвими в психически и емоционален план. Те са затворени, не споделят с родителите си на какво са попаднали в интернет пространството.

Съществува Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета. В нея е посочено, че тежките престъпления като детската порнография изискват наказателно преследване на извършителите и защита на децата жертви и предотвратяването на това явление. Обявяват се сексуалното насилие, сексуалната експлоатация на деца, включително детската порнография, за сериозни нарушения по-специално на правата на децата на закрила и грижи, необходими за тяхното благоденствие, както е предвидено в Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989 г. и в Хартата на основните права на Европейския съюз. Държавите-членки се задължават да защитават детето от всички форми на сексуална експлоатация и сексуални злоупотреби. Криминализират се, съгласно Директивата, всички действия, свързани с порнографски представления, отнасящи се до такива действия, които се състоят от организирано представяне на живо, предназначено за публика, като са изключени личното общуване лице в лице между връстници по взаимно съгласие, както и между деца над необходимата възраст за изразяване на съгласие за сексуални действия и техните партньори. Следва да се криминализира и злоупотребата с наличието на увреждане с цел извършване на сексуални действия с дете. Държавите-членки следва да прилагат ефективни, пропорционални и възпиращи наказания спрямо тежките форми на сексуално насилие и сексуална експлоатация на деца. Държавите-членки се приканват да обсъдят предвиждането на възможност за налагането на имуществени санкции в допълнение лишаването от свобода, особено когато тези престъпления са с користна цел. Цел е да се избегне причиняването на

допълнителни страдания на жертвите на престъпления, в частност на участвалите в детска порнография. Следва да се криминализира съзнателното получаване на достъп до детска порнография посредством информационни и комуникационни технологии. За да бъде поведено под отговорност, лицето следва да има намерение да влезе в уебсайт, в който има детска порнография, както и да знае, че там може да намери такива изображения. Наказанията следва да не се прилагат за лица, които случайно влизат в уебсайтове, съдържащи детска порнография. Изводът, че престъплението е извършено умишлено, може да се направи по-конкретно въз основа на обстоятелството, че то се извършва системно (т.е. най-малко 3 пъти), или на обстоятелството, че престъплението е извършено чрез платена услуга. Предвижда се мерките за защита на децата жертви да са в техен най-добър интерес, като имат лесен достъп до средства за правна защита и мерки за решаване на конфликт на интереси в случаите, когато децата жертви на сексуална експлоатация, извършена в семейството. Назначаването на особен представител на дете по време на наказателното разследване или производство може да бъде поето от юридическо лице, институция или орган. Държавите-членки следва да указват краткосрочна и дългосрочна помощ на децата жертви, която да продължи толкова дълго, колкото е необходимо за физическото и психическото им възстановяване. Насърчава се възможността за разширяване на предоставянето на помощ и консултации и по отношение на родителите или настойниците на децата жертви, когато те не са заподозрени във връзка със съответното престъпление, за да могат да подпомогнат децата жертви по време на съответното производство. Държавите-членки следва да предприемат мерки за предотвратяването или забраната на действия, свързани с поощряването на сексуалното насилие на деца и на туризма с цел секс с деца, както и да разработят и засилят съществуващите политики за предотвратяване на тези престъпления, посредством мерки за възпиране и намаляване на търсенето и мерки за намаляване на риска от това децата да станат жертви, чрез осведомителни кампании и образователни програми. Наред с това държавите-членки могат да разгледат възможността за приемане на допълнителни административни мерки по отношение на извършителите, като например вписването на лица, осъдени за престъпленията, посочени в Директивата, в регистри на извършителите на сексуални престъпления. Децата жертви имат право на защита и обезщетение, достъп до правни консултации и до процесуално представителство, включително и за обезщетението. Целта на правните консултации са жертвите да могат да получат информация и съвети относно възможностите, с които разполагат, а процесуалното представителство следва да бъде безплатно, най-малко в случаите, когато жертвата не разполага с достатъчно финансови средства. Насърчават се държавите-членки да разгледат възможността за създаването на линии за помощ или горещи линии, както и популяризирането им. При необходимост и възможност следва да се предприемат мерки за оказване на помощ и подкрепа на семейството на детето жертва при упражняване на правата му. Държавите-членки трябва да гарантират неприкосновеността на личния живот на детето жертва, самоличността и образа му и да попречат на публичното разпространяване на всякаква информация, която може да доведе до разкриване на тяхната самоличност.

Друг относим акт е Факултативният протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография. В чл. 2 е дадена дефиниция на детската порнография и тя е: „всяко представяне, с

каквито и да било средства, на дете в действителни или симулативни явни сексуални дейности или друго излагане на интимни части на дете с предимно сексуални спени”. Детската порнография често включва записани изображения на сексуално насилие на деца от възрастни. Тя може да включва и изображения на деца, участващи в прояви на открито сексуално поведение, или на техните полови органи, когато тези изображения са направени или използвани за предимно сексуални цели и се използват със или без знанието на детето. Освен това понятието „детска порнография“ обхваща и реалистични изображения за предимно сексуални цели на открито сексуално поведение, в което участва или е изобразено да участва дете. В контекста на криминализирането на всички действия, свързани с порнографски представления, се отнася до такива действия, които се състоят от организирано представяне на живо, предназначено за публика, като по този начин от определението са изключени личното общуване лице в лице между връстници по взаимно съгласие, както и между деца над необходимата възраст за изразяване на съгласие за сексуални действия и техните партньори.

Наказателният кодекс обявява за престъпление деянието по чл. 155а, който гласи, че наказателно отговорно е лицето, което чрез информационна или съобщителна технология или по друг начин предоставя или събира информация за лице, ненавършило 18-годишна възраст, за да се установи контакт с него за извършване на блудствено действие, съвкупление, полово сношение, проституция, за създаване на порнографски материал или за участие в порнографско представление. Сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца е нарушение на основните им права, в частност правата на децата за закрила и грижи, което е прокламирано в Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета. В директивата е посочено, че сексуалната експлоатация на деца и детската порнография изискват всеобхватен подход, включващ наказателно преследване на извършителите на престъпленията, защита на децата жертви и предотвратяване на това явление. Висшият интерес на детето трябва да бъде основното съображение при предприемането на мерки за борба с тези престъпления.

На 15 Март 2010 г. в гр. София бе подписано споразумение за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органи за закрила при случаите на деца, жертви или в риск от насилие и при кризисна интервенция между Министъра на труда и социалната политика, Министъра на вътрешните работи, Министъра на образованието, младежта и науката, Министъра на правосъдието, министъра на външните работи, Министъра на културата, Министъра на здравеопазването, Председателя на Държавната агенция за закрила на детето, Изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане и Председателя на Управителния съвет на Националното сдружение на общините в Република България. След като страните обсъдиха необходимостта за сътрудничество и взаимно партньорство, те имат за цел да регламентират конкретни задачи и задълженията на ангажираните субекти. След като страните обсъдиха необходимостта за сътрудничество и взаимно партньорство, ще имат за цел да регламентират конкретните задачи и задължения на ангажираните институции. Страните се съгласиха да си сътрудничат при прилагането на координационен механизъм за взаимодействие при работа в случай на деца, жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция. При прилагането на координационния механизъм компетентните

органи на изпълнителната власт ще се ръководят от своите правомощия по закон и зачитането на най-добрия интерес на детето.

Целите на това партньорство са обединяването на ресурсите между страните за осигуряване на ефективна система за взаимодействие с оглед гарантирането и спазването на правата на децата; постигане на единно решение по всички въпроси на координационния механизъм; създаване на мултидисциплинарен екип на местно ниво, с център ДСП/ОЗД.

Изграждането на система за междуинституционално обгрижване на конкретни случаи на деца включват подобряването на работата на всички органи на местно и национално ниво, с цел бързи и адекватни мерки за предотвратяване на риска за децата жертва или в риск от насилие. Необходимо е да се създадат и междуведомствени мултидисциплинарни екипи, които да работят заедно до приключване на случая.

В случаите, когато е необходимо кризисна интервенция се изисква предприемане на действия от различни органи за закрила на детето на месно и централно ниво да се извърши - идентифициране на случая и определяне на подходите и ангажиментите на всеки участник в мултидисциплинарния екип; групово обсъждане на случая; определяне на необходимите мерки за предотвратяване на рисковите фактори и др.

В процедурата за взаимодействие при сигнал за дете, жертва на насилие или в риск от насилие гласи, че ако сигналът бъде приет от някои от органите за закрила на детето - от ДСП/ОЗД, ДАЗД или МВР, той е длъжен да уведоми незабавно останалите органи до 1 час от регистрирането на случая.

Във всички отдели на „Закрила на детето“ при Дирекция „Социално подпомагане“ началникът на отдела определя конкретен социален работник, който извършва проверка на сигнала до 24-часа от постъпването му. След приключване на проверката и с оглед идентифициран риск и бъде отворен случай, се изготвя доклад с резултатите от проверката, като копие от доклада се представя на всеки един участник в мултидисциплинарния екип.

Мултидисциплинарният екип на местно ниво следва да си постави обща дългосрочна цел за постигането, на която следва да се изготви съвместен план за действие с разписани конкретни задачи със срок за изпълнение.

Процедурата при кризисна интервенция се прилага в случаите при възникване на критично събитие и ситуация, характеризираща се с пострадали или загинали лица, тежки травми – например акт на насилие. Децата преживели такова критично събитие най-често са объркани, депресирани, което води до недоверчивост и затваряне в себе си. Осъществяването на ранен контакт с такива деца предотвратява формирането на психологическа защита. Целите на кризисната интервенция са намаляването на травматичния стрес и възстановяването на нормалния ритъм на живот.

Кибернетично пространство и престъпленията в него

Посегателствата върху деца в кибернетичното пространство са актуален проблем с оглед бързо развиващите се технологии. България се нарежда на второ място в Европа по популярността на Интернет сред тийнейджърите. Това показват резултатите от представителното изследване „EU Kids Online: Рискове и сигурност в Интернет“ проведено сред 23 420 европейски деца и младежи от 25 страни на

континента. Проучването е проведено от Media Department на London School of Economics с подкрепата на Европейския съюз.

Проучването засяга следните теми и онлайн опасности: порнография, тормоз, получаване на сексуални съобщения, контакти с непознати, срещи с познати от Интернет, потенциално опасно съдържание и злоупотреба с лични данни. Като цяло опасността за децата в Интернет произтича от нови онлайн запознанства и от опасно или неподходящо уеб-съдържание, качено от други потребители.

92% от българските деца между 9 и 16 години използват Интернет. Сред тях 4 от всеки 5 деца сърфират в мрежата всекидневно. В същото време двойно по-малко са родителите, които влизат в Интернет с подобна честота. Получаването и отварянето на снимки и съобщения със сексуално съдържание са по-често срещани, но не се преживяват особено тежко от мнозинството деца, изложени на тях. През последните 12 месеца, 21% от запитаните са виждали снимки онлайн, които са “откровено сексуални”, например снимки на голи хора или на хора, които правят секс. Едва 4% от отговорилите са били разстроени или смутени от видяното. Мнозинството от родителите на 9-16 – годишните Интернет потребители в България подценяват рисковете, на които са изложени техните деца.

Посочените данни показват необходимостта от разкриване на правната рамка на престъпленията в кибернетичното пространство, свързани с детската порнография, и мерките, които могат да се предприемат с оглед защитата на малолетните и непълнолетните от вредно за тяхното физическо, психическо и морално развитие съдържание в Мрежата – предмет на наказателна отговорност.

Правонарушенията, в които децата могат да бъдат жертви, са регламентирани в Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство, приета от Комитета на министрите на Съвета на Европа и е влязла в сила за Република България. Киберпрестъпленията са правонарушения, които са извършени срещу индивиди или групи от индивиди с криминален мотив с цел умишлена вреда върху репутацията на жертвата или причиняване на физическа или морална щета на жертвата директно или индиректно, използвайки модерни, различни телекомуникационни мрежи като Интернет и мобилни телефони. С оглед на ниската психическа зрялост децата могат станат лесно жертва на такива посегателства като детска порнография или онлайн тормоз. Държавите подписали Конвенцията трябва да приемат необходимите законодателни мерки за престъпленията: незаконния достъп и прихващане, посегателствата срещу неприкосновеността на данните, злоупотреба с устройства, компютърна измама и компютърна фалшификация.

Участие на деца - пострадали от правонарушения в наказателен процес.

Специални процесуални граници за децата

Според действащото законодателство в Република България качеството дете притежават всички лица, които не са навършили 18 годишна възраст. Самото понятие дете е обобщително. Съществува разделение, като ненавършилите 14 години се наричат малолетни, а възрастовата група от 14 до 18 годишна възраст се наричат непълнолетни, съгласно чл. 3 и чл. 4 от Закона за лицата и семейството. Това разделение е важно, защото при различни хипотези на правните норми е възможно

да се приложи различен похват от законодателя. Пример за това може да дадем, че малолетните свидетели се разпитват в присъствието на педагог или психолог, а когато е необходимо, и в присъствието на родителя или настойника. При непълнолетните свидетели нуждата от присъствието на тези лица се определя според обстоятелствата от съответния орган и конкретния случай (напр. при данни за умствена изостаналост или психични заболявания).

Детето може да участва в различни дела като: бракоразводен процес, в процес по установяване или отнемане на родителски права, в процес по осиновяване, в процедури по Закона за закрила на детето, в наказателен процес и други. Всички изброени процедури се провеждат по отделни правила, в тях участват различни органи, организации и лица, които имат за задача да защитят интереса на детето.

Особено внимание следва да се отдели на наказателния процес. За разлика останалите изброени процедури, при които основния акцент на закона и на органите на съдебната власт са акцентирани върху правата на детето, при наказателния процес основната цел не е съвсем различна. При него имаме извършено престъпление и процедурите са насочени към събирането на доказателства и откриване на извършителя. Макар и тежестта в наказателния процес да е свързана с престъплението, далеч не трябва да се извежда заключение, че правата на детето биха могли и се оставят на заден план. Напротив, Наказателно-процесуалният кодекс, действащ към днешна дата, има специални изисквания по отношение на наказателни производства с участие на деца. Детето може да стане участник в наказателния процес в едно или друго процесуално качество, например, когато е извършител на престъпление, ако е разбирало свойството и значението на извършеното и е могло само да ръководи постъпките си, или когато е свидетел на престъпление. В качеството на свидетел се приравняват и децата, които са пострадали от деянието. Наказателният процес има редица специфики, които го отличават от останалите процедури, които предвиждат работа с деца. Тези принципи, на които се подчинява разследването по наказателни дела, компетентните органи и специфичните процедури, както и правата и задълженията на участниците в процеса, са посочени в Наказателно-процесуалния кодекс – Напр., Глава XXX “Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни“, както и в редица европейски и международни актове.

Лицата, които имат качество пострадал, са предвидени в чл.74 от НПК.

„(1) Пострадал е лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението.

(2) При смърт на лицето това право преминава върху неговите наследници.

(3) Обвиняемият не може да упражнява правата на пострадал в същото производство.“

Децата (малолетни и непълнолетни) попадат под обсега на последната норма, тъй като тя е обща, без специфични изисквания. И в качеството на пострадал в процеса имат всички права изброени в чл.75. НПК. „В досъдебното производство пострадалият има следните права: да бъде уведомен за правата си в наказателното производство; да получи защита за своята сигурност и тази на близките си; да бъде информиран за хода на наказателното производство; да участва в производството съгласно установеното в този кодекс; да прави искания, бележки и възражения; да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство; да има

повереник. “Важни правила и насоки за участието на деца пострадали от престъпления дава Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпление.

Особен представител

Не винаги интересите на детето и неговия родител, попечител или настойник ще съвпадат. Например, когато детето е свидетел срещу своя родител за извършено престъпление срещу него е налице конфликт на интереси. При подобни хипотези е предвидено в чл.101 НПК, че на детето се назначава особен представител - адвокат, който следи за спазване на правата на детето и участва във всички процесуални действия касаещи законните му интереси. По отношение на този специален процесуален представител в националното законодателство има изискване това да е лице, упражняващо адвокатска професия. В директивите на Европейския съюз липсва такова изискване.

Разпит на дете

Разпитът на дете е много деликатен момент от процеса. По според Директива 2012/29/ЕС правото на децата жертви да бъдат изслушани в наказателното производство следва да не бъде възпрепятствано единствено въз основа на обстоятелството, че жертвата е дете или въз основа на възрастта ѝ. Но трябва да се подхожда към децата жертви с особена деликатност. При участието си в процеса като свидетел или пострадад, лицето трябва задължително да бъде разпитано. Според Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета разпитите на деца жертви се провеждат без неоснователно забавяне след съобщаването на фактите на компетентните органи, като при необходимост се провеждат в помещения, приспособени за тази цел. Провеждането следва да се извършва от специалисти, специално обучени за такава цел или посредством тях, като броя на разпитите да е ограничен до минимум и да се провеждат само доколкото това е необходимо за целите на наказателното разследване и производство. Детето жертва има право да бъде придружено от законния си представител – родител или настойник или, ако е целесъобразно, от възрастен по негов избор, освен ако не е взето обосновано решение за противното по отношение на това лице. Държавите-членки следва да извършват аудиовизуални записвания на децата жертви по време на разпитите, които да могат да бъдат използвани като доказателствено средство в съдебната фаза на наказателното производство, както и да предприемат необходимите мерки изслушването в съдебната фаза на наказателното производство да се проведе на закрити врати и без да присъства - чрез използване на подходящи комуникационни технологии.

Конвенция на ООН за правата на децата - член 3 и член 12 гласят „Децата имат право да изберат да не говорят“. Педагозите, работещи с деца, трябва да отчитат някои особености при разпит на малолетни и непълнолетни свидетели. Има ситуации и обстоятелства, при които за детето е по-малко травмиращо да мълчи, отколкото да говори. В никакъв случай не бива да се насилва да говори, възможно е то да не е готово

за това, поради което принудата да говори му причинява допълнително страдание. На детето трябва да се помогне да говори, като се отчита и разбира ситуацията, в която то се намира.

От друга страна, интервюирането има ефект върху интервюирания, т.е. освен набиране на информация, нужна за вземането на важни решения, то има последици, които следва да бъдат отчитани, тъй като децата са обект на защита и нашето общество е възприело политика на зачитане на най-добрия интерес на детето във всички свои действия. Става дума за травматичните последици от изслушване на деца, когато:

- се провеждат непрофесионално;
- се повтарят многократно;
- повторенията се проточват във времето.

И най-беглият анализ на ситуацията у нас би показал наличие на сериозен проблем в тази област. У нас децата се изслушват от хора, които не са подготвени специално за това.

Закона за закрила на детето в чл.15 се занимава с участието на детето в различни процедури. Там в ал.1 е предвидено, че децата навършили 10 години могат да бъдат разпитани, ако това не би навредило на техните интереси. Законодателят е възприел 10 годишната възраст на детето за достатъчно развита за оформяне на собствено мнение, но не се изключва и разпитването на дете под тази определена възрастова граница, в зависимост от неговото индивидуално развитие в ал.2 на същия член. В зависимост от възрастта на свидетелстващия, от степента на психичното и физическото му развитие или с оглед състоянието, в което описва, че се е намирал към момента на извършване на престъплението, може да възникне съмнение относно свидетелската годност на детето. В тези случаи чл.114, ал. 2, т. 5 от НПК изисква задължително да бъде назначена експертиза, която да установи дали детето правилно е възприело и възприема фактите от действителността и дали може да ги възпроизведе правилно.

Също така за малолетните лица чл. 140, ал. 1 НПК предвижда задължително разпитът да се проведе в присъствие на педагог или психолог, а когато е необходимо и в присъствието на родителя или настойника. Същите тези принципи се прилагат и при непълнолетните, ако съответният орган намери това за необходимо, съгласно втората алинея на чл. 140 НПК. Лицата, които могат да присъстват на разпита, с разрешение от органа могат да задават въпроси към детето. Законът предвижда възможност при необходимост децата да бъдат разпитани и чрез видеоконференция.

Деца в малка възраст може определено време след събитие да не си спомнят подробности или поради влиянието на възрастните около себе си може да интерпретират фактите различно или да заменят част от тях с внушения. При такива ситуации се налага необходимостта от разпит пред съдия.

Предвижда се редуциране на повторното разпитване на малолетни лица, съгласно чл. 280, ал. 6 НПК. „Малолетен свидетел, който е бил разпитан в наказателното производство, се разпитва отново само когато показанията му не могат да се прочетат при условията и по реда на чл. 281 или новият разпит е от изключително значение за разкриване на истината.“

Според Директива 2012/29/ЕС за уязвимите групи пострадали лица трябва да се предостави специализирана подкрепа и правна защита. Специализираните

служби за подкрепа следва да се основават на интегриран и целеви подход, който по-специално следва да отчита специфичните потребности на жертвите, тежестта на претърпяната в резултат на престъплението вреда, както и отношенията между жертвите, извършителите на престъпления, децата и по-широката им социална среда. Основна задача на тези служби и на техните служители, които играят важна роля за оказването на подкрепа на жертвата за възстановяване и преодоляване на евентуална вреда или травма, причинена от престъпление, следва да бъде да информират жертвите относно правата, установени в настоящата директива, така че жертвите да могат да вземат решения в благоприятна среда, в която те са третирани с достойнство, уважение и разбиране. Видовете подкрепа, които тези специализирани служби за подкрепа биха могли да предлагат, може да включват осигуряване на подслон и безопасно място за настаняване, незабавна медицинска помощ, насочване към медицински и съдебномедицински преглед за събиране на доказателства при изнасилване или сексуално посегателство, краткосрочни и дългосрочни психологически консултации, грижи, свързани с причинена травма, правни съвети, съдебна защита и специфични услуги за деца, които са преки или непреки жертви(чл. 38).

Закрити врати

Може по хода на делото да се наложи да се огласят факти и обстоятелства, които съдържат конфиденциална информация за детето или такива, които ще нарушат нравствени норми, както и да се изнесат факти от интимния му живот. За това чл. 263, ал. 3 от НПК предвижда възможност за разглеждане на делото при закрити врати. Директива 2012/29/ЕС в чл. 54 предвижда възможност за запазване в тайна на името на пострадалото дете, ако това е в негов интерес. Обратното, в някои случаи, може да е от много голяма полза разкриване на името на пострадалото дете, дори то да се огласиколкото се може повече. Това би било релевантно, когато например детето е отвлечено или се намира в неизвестност.

Развитие и ефективност на правната уредба във вътрешното законодателство

С оглед уязвимостта на децата жертви на правонарушения, законодателството в Република България е необходимо да се развива в техен най-добър интерес, да им предоставя по-голяма възможност да бъдат изслушани в дружелюбна обстановка, правото им на сигурност и защита, както и на правото да бъдат информирани за своите права и свободи по подходящ начин. В редица нормативни актове са уредени тези отношения като Закона за закрила на детето, Семейния кодекс, Наказателния кодекс и др. Създадени са органи, които да осъществяват контрол върху зачитането на правата на децата и съответно да прилагат мерки, когато те са нарушени и могат или са станали жертва на различни правонарушения.

Считаме, че би било много ефикасно и полезно за децата от страна на здравното министерство и здравните структури за осигуряване на психотерапевтична подкрепа на пострадалите от престъпления. Би могло да се ползва добрият опит от други страни, където по аналог на здравните пътеки е гарантиран достъп до психотерапевтична подкрепа за жертвите на престъпления. Необходимо е да се

подобряват практиките на информиране на детето и неговото семейство относно правата, които има и разясняване на причините и смисъла за участие в процедурите.

Източници:

1. Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, ратифицирана със закон, приет от 40-то НС на 7.03.2007 - ДВ, бр. 24 от 20.03.2007 г. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 63 от 03.08.2007 г., в сила за Република България от 01.02.2008 - попр., бр. 101 от 25.11.2008 г.;
2. Деца, пострадали от насилие: - Конвенция за правата на детето, приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г., ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. - ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г., обн., ДВ, бр. 55 от 12.07.1991 г., в сила от 3.07.1991 г.;
3. Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография, ратифициран със закон, приет от 39-о Народно събрание на 31.10.2001 г. - ДВ, бр. 97 от 13.11.2001 г., издаден от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 28 от 19.03.2002 г., в сила от 18.01.2002 г.;
4. Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие, ратифицирана със закон, приет от 41-ото Народно събрание на 2.11.2011 г. - ДВ, бр. 90 от 2011 г., в сила за Република България от 1.04.2012 г.;
5. Насоки на ООН относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления (ECOSOC Res 2005/20, 2005 г.);
6. Българското законодателство - НК, НПК, ЗЗДетето, СК, ЗЗДАН;
7. ГРЕТА. Доклад относно прилагането от България на Конвенцията на Съвета на Европа за действие срещу трафика на хора: Първи кръг на оценяване. Страсбург, Съвет на Европа, 2011. 36 стр.;
8. Европол. Деца – жертви на трафик, изведени и експлоатирани в Европейския съюз. 2011.;
9. Европол. Трафикът на хора в Европейския съюз. 2011.;
10. Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик.;
11. Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвет;
12. Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета;
13. Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета;
14. Конвенция за правата на детето общ Коментар № 10 (2007) правата на децата при правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица, Комитет по правата на детето, четиридесет и четвърта сесия Женева, 15 януари – 2 февруари 2007 г.
15. Конвенция за престъпленията в кибернетичното пространство, приета на 109-ото заседание на Комитета на министрите на Съвета на Европа и открита за подписване в Будапеща на 23 ноември 2001 г. Ратифицирана със закон, приет от 39-то НС на 1.04.2005 г. - ДВ, бр. 29 от 5.04.2005 г. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 76 от 15.09.2006 г., в сила за Република България от 1.08.2005 г.;
16. Насоки на Генералния секретар на ООН: подход на ООН към правосъдието за деца (2008 г.).

МЕРКИ ЗА ЗАКРИЛА ПО ЗАКОНА ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО. НАСТАНЯВАНЕ НА ДЕЦА ИЗВЪН СЕМЕЙСТВОТО.

Надя Георгиева Ѓонкинска

1. Държавна политика и мерки за закрила

Държавата осъществява своята политика за закрила на детето въз основа на Национална стратегия за детето (2008-2018 год.), приета от Народното събрание на 31.01.2008 год. по предложение на Министерския съвет. Основополагащи са принципите залегнали в Закона за закрила на детето. Те са изброени изчерпателно в чл. 3 от ЗЗДет., а именно: зачитане и уважение на личността на детето, отглеждане в семейна среда, осигуряване най-добрия интерес на детето, специална закрила на децата в риск, насърчаване доброволното участие в дейностите, свързани със закрилата на детето, подбор на лицата ангажирани с дейностите по закрила, временен характер на ограничителните мерки, незабавност на действията по закрила на детето, грижа в съответствие с потребностите на детето, осигуряване развитието на дете с изявиени дарби, насърчаване отговорното родителство, подкрепа на семейството, превантивни мерки за сигурност и закрила на детето и контрол по ефективността на предприетите мерки.

Законът за закрила на детето съдържа подробна уредба на мерките за закрила. Предвидените мерки са уредени в чл. 4 от закона и са общо 13 вида:

1. съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда;
2. настаняване в семейство на роднини или близки;
3. осиновяване;
4. настаняване в приемно семейство;
5. предоставяне на социални услуги - резидентен тип;
6. настаняване в специализирана институция;
7. полицейска закрила;
8. специализирана закрила на обществени места;
9. информиране за правата и задълженията на децата и родителите;
10. осигуряване на превантивни мерки за сигурност и защита на детето;
11. осигуряване на правна помощ от държавата;
12. специални грижи за децата с увреждания;
13. вземане на временни мерки за закрила на дете в случаите и при условията на чл.12 от Конвенцията за компетентността, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството във връзка с родителската отговорност и мерките за закрила на децата, съставена в Хага на 19 октомври 1996 г.

2. Общи и специални мерки

Предстон да разгледаме обстойно мерките на закрила на детето, като ще обърнем особено внимание на мерките по настаняване му извън семейството. Най-общо мерките могат да се поделят на общи и специални. За разграничителен критерий

на това деление служи наличието или съответно отсъствието на специално качество на детето, за което се прилагат съответните мерки.

Общите мерки са:

- съдействие, подпомагане и други услуги в семейна среда;
- информиране за правата и задълженията на детето и неговите родители;
- осигуряване на превантивни мерки за сигурност и защита на детето;
- настаняване извън семейството;
- осиновяване.

Специалните мерки, които са свързани със специално качество на децата или специализирания характер на мерките, са следните:

- полицейска закрила;
- специална закрила на дете в риск;
- мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции и рехабилитацията им (чл. 5, ал. 2 от ЗЗДет.);
- специализирана закрила на обществени места;
- специална закрила на деца с изяви дарби.

3. Полицейска закрила

Полицейската закрила е специална мярка за закрила на детето. Тя се осъществява от специализираните органи на Министерството на вътрешните работи. Това е спешна мярка, която се взема, когато детето е:

- обект на престъпления;
- има непосредствена опасност за живота или здравето му;
- има опасност то да се окаже въввлечено в престъпление;
- изгубено или е в безпомощно състояние;
- останало без надзор.

В тези случаи органите на МВР предприемат действия по:

- установяване обстоятелствата довели до попадането на детето в това състояние;
- настаняване на детето в специални помещения с цел отстраняване от субектите или средата, които оказват или биха могли да окажат вредно въздействие на подрастващия;
- настаняване в специализирани институции или услуги от резидентен тип. При необходимост се назначава охрана.
- Връщане на детето при родителите или лицата полагащи грижи за него.

Полицейската закрила се предоставя за срок до 48 часа. Специализираните органи на МВР запознават и обясняват на детето по разбираем за него начин предприетите мерки и основанието за тях. Те могат да извършват проверки при получаване на информация и сигнали за наличие предпоставка за прилагане на полицейска закрила.

Полицейските органи, предприели закрилата, трябва незабавно да уведомят определените от закона органи и лица:

1. родителите на детето, настойниците, попечителите или лицата, които полагат грижи за детето;
2. Дирекция „Социално подпомагане“, в чийто район е предприета закрилата;
3. Дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето;

4. Прокуратурата;
5. ОД на МВР по настоящия адрес на детето.

Условията и редът за предоставяне на полицейска закрила се уреждат с Наредба № I-51 от 12.03.2001 г. за условията и реда за предоставяне на полицейска закрила на детето, издадена от министъра на вътрешните работи, след съгласуване с Държавната агенция „Закрила на детето“. Другият нормативен акт, който урежда този вид закрила е Инstrukция №8121з-1008 от 16.12.2014 г. за организацията и реда за съпровождане на малолетни и непълнолетни лица от полицейските органи на Министерството на вътрешните работи.

След прекратяване на полицейската закрила детето се предава на родителите, лицето, на което е възложено изпълнението на родителските функции или на социален работник.

4. Специална закрила на дете в риск

Специалната закрила на дете в риск е уредена в чл.5, ал.1 от ЗЗДет. Нормативната уредба по отношение на нея не е доразвита, както при полицейската закрила. В §1, т.11 от Допълнителните разпоредби на ЗЗДет. се дава легално определение на понятието дете в риск. Това е всяко дете:

- а) чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чиито родителски права са ограничени, или детето е останало без тяхната грижа;
- б) което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;
- в) за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;
- г) което страда от увреждания, както и от труднолечими заболявания, констатирани от специалист;
- д) за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.

5. Мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции и реинтеграцията им

Предотвратяването на изоставяне на деца и реинтеграцията на детето в семейството се осъществява чрез мерки за закрила в семейна среда. Те имат временен характер. Мерките за предотвратяване изоставянето на деца се прилагат за срок до 12 месеца, а мерките за реинтеграция в семейството – до 18 месеца. Мерки за реинтеграция се предприемат за връщането на детето в семейството, ако това би имало положителен ефект върху развитието му и представлява защита на най-добрия интерес на подрастващото лице. При наличие на обстоятелства, поставящи детето в риск се предприемат мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и за настаняването им в специализирани институции.

Условията и редът за осъществяване на мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в специализирани институции, както и тяхната реинтеграция се определят с наредба на Министерския съвет по предложение на министъра на труда и социалната политика и председателя на Държавната агенция за закрила на детето. Това е Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки

за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция, приета с ПМС № 181/2003 г.

6. Специализирана закрила на обществени места

Друга специална мярка за закрила на детето е предвидена в чл.56 ЗЗДет. – специализирана закрила на обществени места. Тя се осигурява от органите на Министерството на вътрешните работи, дирекциите „Социално подпомагане“, кметовете, регионалните управления на образованието на Министерството на образованието и науката, регионалните здравни инспекции и от собствениците, наемателите и ползвателите на търговски обекти, кина и театри, както и от организаторите на обществени прояви. Тази мярка се изразява в създаването на условия, които не застрашават физическото, психическото и нравственото развитие на децата. Закрилата се осъществява и чрез обучение на деца за предотвратяване на риска и необходимо поведение в кризисни ситуации. Това обучение се провежда в детските градини и училищата по програми одобрени от министъра на образованието и науката.

Специализирана закрила на деца на обществени места се осъществява при условия и по ред, определени с Наредба на Министерския съвет по предложение на министъра на труда и социалната политика, министъра на вътрешните работи и председателя на Държавната агенция за закрила на детето. Това е действащата към момента Наредба за специализирана закрила на деца на обществени места, приета с ПМС №165/2003 г.

Търговците предприемат необходимите действия за осигуряване безопасността на децата и недопускането на инциденти. Те са длъжни да разработят план за действие при възникване на ситуации, застрашаващи безопасността на лицата, намиращи се в съответните обекти. Забранява се предлагането и продажбата на алкохолни напитки и тютюневи изделия на деца.

Лицата провеждащи организирани прояви за деца на обществени места, осигуряват реда и безопасността преди, по време и след провеждането им. Когато организираната проява е свързана с придвижване на децата се осигуряват охрана и ръководители на групата.

7. Специална закрила на деца с изяви дарби.

Специалната закрила на деца с изяви дарби от друга страна е система от мерки за гарантиране на развитието на дарбите на подрастващите, която им осигурява финансово подпомагане и възможности за изява. Всяко дете, което е показало трайни способности и постижения в областта на науката, изкуството или спорта, надвишаващи постиженията на неговите връстници се определя като дете с изяви дарби съгласно §1, т.12 от Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето. Законодателят е доразвил нормативната уредба чрез Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изяви дарби, приета с ПМС №298/2003 г. Този вид закрила се осъществява чрез различни по вид дейности:

- насърчаване на творческите заложби и потребности на децата;
- осигуряване на възможности и условия за постъпване в спортни училища или училища по изкуствата;

- финансово подпомагане и стимулиране чрез стипендии и специализирани образователни програми.

Мерките за насърчаване творческите заложби на деца с изяви дарби са:

- подпомагане за обучение в курсове по изкуства, науки и спорт;
- подпомагане за участие в планини, обучителни и възпитателни лагери;
- подпомагане за участие в национални и международни конкурси, олимпиади и състезания.

Мерките са насочени към осигуряване на възможности и условия за постъпване на даровитите деца в специализирани училища, осигуряване на стипендии за стимулиране и т.н.

Специална закрила на деца с изяви дарби се предоставя по два начина:

1. чрез заповед кмета на общината – за деца от общински училища;
2. със заповед на министъра на културата, на министъра на образованието и науката, на министъра на младежта и спорта или на председателя на Държавната агенция за закрила на детето - за деца от държавни училища.

8. Мерки в семейна среда.

Първата законоустановена мярка за закрила включва предоставяне на три вида средства – съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда. Съгласно § 1, т. 1 от Допълнителните разпоредби на ЗЗДет. „семейната среда е биологичното семейство на детето или семейството на осиновителите, бабата и дядото или близките на детето или приемно семейство“. Видовете мерки за закрила в семейна среда са изчерпателно изброени в чл. 23 от ЗЗДет. Съобразно тяхната насоченост се поделят в няколко групи мерки:

- консултиране и информиране на детето, родителите и лицата, на които са възложени родителски функции;
- оказване на съдействие на детето, родителите и лицата, на които са възложени родителски функции;
- насочване на детето, родителите и лицата, осъществяващи родителски функции към други услуги и компетентни институции.

Съгласно разпоредбата на чл. 13 от ЗЗДет. всяко дете има право да бъде информирано и консултирано от органа за закрила на детето и без знанието на родителите му или на лицата, които полагат грижи за отглеждането и възпитанието му, ако това е необходимо с оглед защита по най-добър начин на неговите интереси и уведомяването им би засегнало тези интереси, да бъдат изслушвани в условия близки до семейните, за да не бъдат изправяни в ранна възраст пред съдебната власт, тъй като това стресира голяма част от подрастващите.

Консултирането трябва да се съобразява с възрастта на детето и степента на неговото развитие. На родителите и лицата, осъществяващи родителски функции могат да бъдат предоставени при необходимост педагогическа, психологическа и правна помощ относно въпроси свързани с отглеждането, възпитанието и обучението на детето. Помощ се предоставя и по въпроси на социалното подпомагане и социалните услуги.

Съдействие на детето, родителите и изпълняващите родителските функции се предоставя основно в областта на социалното подпомагане и социалните услуги.

Цели се подобряване на социално-битовите условия, а също така и намиране на подходяща работа за нуждаещите се лица, навършили 16-годишна възраст при спазване на трудовото законодателство. Социалните работници могат да съдействат и за улесняване връзките между децата и родителите или справяне с кризи в отношенията между тях. Социално съдействие се оказва и на осиновителите при подготовката им за изпълнение на родителските им функции и за защита правата на децата при евентуално прекратяване на осиновяването.

Лицата могат да бъдат насочени към подходящи социални услуги и компетентни институции. Спрямо индивидуалните възможности и интереси на детето, то може да бъде насочено към подходящо за него учебно заведение или да му бъдат препоръчани извънкласни занимания, чрез които развитието и израстването му да се подобрят и ускорят.

9. Налагане на мерки за закрила в семейна среда

Мерки за закрила в семейна среда се налагат, когато интересът на детето не е толкова застрашен, за да се налага настанияването му извън семейството. Няма пречка да се наложат едновременно или последователно или повече от две мерки за закрила в семейна среда. Прилагането им може да бъде съчетано и с други мерки за закрила, каквито са настанияването извън семейството. В закона няма определено предписание за съчетаването на мерки за закрила, тъй като при различните казуси разрешението трябва да бъде по преценка на съответния случай от органа за закрила.

Мерките за закрила в семейна среда се предоставят по реда на чл. 24 от ЗЗДет. Те се предприемат от дирекция „Социално подпомагане“ по искане на родителите, настойниците, попечителите, лицата, които полагат грижи за детето, или на самото дете, както и по преценка на дирекция „Социално подпомагане“ и се осъществяват от доставчици на социални услуги за деца или от дирекция „Социално подпомагане“. По-подробни правила се съдържат в Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. В случаите, когато спрямо дете е предприета мярка за закрила, не могат да бъдат разгласявани сведения и данни за детето без писмено становище на органа за закрила, предприел мярката. Когато детето е навършило 14 години, се взема и неговото съгласие за разгласяване на сведения и данни.

Повод за предприемане на мерки може да бъде сигнал от други лица, както и информация, събирана от социален работник. В правилника за прилагане на закона се предвижда, че по всеки постъпил сигнал социалните работници трябва да направят оценка на случая, въз основа на която се изготвя план за действие, предвиждащ съответните мерки за закрила. Този план се съгласува с родителите, настойника, попечителя или лицето, което полага грижи за детето. Тази стъпка се пропуска, в случаите когато това противоречи на интересите на детето или се нарушават неговите права. Социалният работник организира периодично срещи за преглед на оценката и изпълнението на плана за действие с всички заинтересувани страни. Срещите се провеждат периодично в зависимост от развитието на случая, но най-малко на 6 месеца (чл. 16а ППЗЗД). Социалният работник открива досие на детето, в което се прилагат събраните по случая информация, документи и формуляри (чл. 17 ППЗЗД).

Мерките за закрила се провеждат със съдействието на лицата, които полагат грижи за детето. Те имат задължение да съдействат за провеждането им. Ако има

отказ или нарушение на задължението им, социалният работник, който следи случая прави предложение на директора на дирекция „Социално подпомагане“ да издаде задължително предписание за съдействие по прилагане на мерките за закрила.

Издаденото предписание може да бъде оспорено на общо основание по реда на Административно-процесуалния кодекс. За неизпълнение на задължението за оказване на съдействие по прилагане на мерките се налага санкция. Тя е уредена в разпоредбата на чл. 45, ал. 6 от ЗЗДет. и гласи, че „който не изпълни задължение по този закон, се наказва с глоба от 500 до 1000 лв. - за първо нарушение, и от 1000 до 2000 лв. - при повторно нарушение, ако не подлежи на по-тежко административно наказание по специален закон или деянието не съставлява престъпление“. Ако предписанието на директорът не бъде оспорено и бъде наложена санкция на родителя или изпълняващия родителските функции, той може да обжалва акта, с който му се налага санкцията.

Важно е да се отбележи, че нарушението се установява от служител на Главна дирекция „Контрол по правата на детето“ към Държавна агенция за закрила на детето чрез акт за установяване на административно нарушение, а наказателното постановление се издава от председателя на агенцията или от оправомощено от него длъжностно лице. От казаното до момента става ясно, че Законът за закрила на детето препраща към разпоредбите на АПК, а съдебното оспорване на актовете протича пред административните съдилища.

Информирането на детето и неговите родители за правата и задълженията им е следващата мярка за закрила в семейна среда. Тя произтича от разпоредбата на чл. 3, т.2 от Конвенцията за правата на детето приета от Общото събрание на ООН през 1989г.

10. Настяняване на детето извън семейството

Настяняване на дете извън семейството е крайна и изключителна мярка за закрила, към която се достига едва след като са изчерпани всички останали възможности за закрила на детето в семейството, освен ако не се налага незабавно извеждане на детето поради застрашаване живота и здравето му. На международно равнище тази възможност се урежда като изключителна мярка в чл. 9 от Конвенцията за правата на детето, съгласно който Държавите - страни по Конвенцията, осигуряват детето да не бъде разделяно от родителите си против тяхната воля, освен когато компетентните власти решат в съответствие с приложимите закони и процедури и при възможност за съдебен преглед, че такова разделяне е необходимо за най-добрите интереси на детето. Такова решение може да бъде необходимо в някои особени случаи, като например малтретиране или изоставяне на детето от родителите, или когато родителите живеят разделени и трябва да се вземе решение относно местожiveенето на детето. При настяняване извън семейството се предоставя приемна грижа, социална услуга резидентен тип или настяняване в специализирана институция. Важно е да отбележим, че настяняването извън семейството е временна мярка, при постановяването на която съдът задължително трябва да посочи срок на изпълнение.

Възможно е настяняване в социална услуга на детето и негов родител, за което не се изисква съдебна процедура. Извършва се с направление от Дирекция „Социално подпомагане“.

Разпоредбата на чл. 25 от ЗЗДет. ясно изброява случаите, при които може да бъде настанено извън семейството дете:

1. чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чиито родителски права са ограничени;
2. чиито родители, настойници или попечители без основателна причина трайно не полагат грижи за детето;
3. чиито родители, настойници или попечители се намират в трайна невъзможност да го отглеждат;
4. което е жертва на насилие в семейството и съществува сериозна опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;
5. в случаите по чл. 11 от Конвенцията от 1996 г.;
6. чиито родители, настойници или попечители са се съгласили и отказват да прекратят участието му в предаване по смисъла на Закона за радиото и телевизията и с това се създава опасност за неговото физическо, психическо, нравствено и социално развитие.

Първата възможност за настаняване на детето извън семейството е в семейство на близки и роднини. Двете категории лица са поставени в еднакво положение. Кръгът на роднините не е ограничен – включват се както роднините по права, така и роднините по сребрена линия. Близките на семейството са нероднини във фактически отношения на близост с детето и неговите родители. Дирекция „Социално подпомагане“ извършва проучване и подготвя становище за годността на близките или роднините да отглеждат детето. Настаняването в семейството на близък или роднина става въз основа на съгласие, а не на договор. Съгласието се дава от определено лице от семейството, а не от всички негови членове. Съгласието или съответно несъгласието на роднините или близките да отглеждат детето се удостоверяват с декларация по образец, съгласно чл. 27, ал. 4 от ЗЗДет.

Въз основа на чл. 31, ал. 1 ЗЗДет. приемно семейство е лице или съпрузи, при които се настанява дете за отглеждане съгласно договор. Настаняването може да стане и по административен ред. Социалната услуга „приемна грижа“ включва дейности по набиране и оценяване на кандидати за приемни семейства, обучение, взаимно адаптиране, настаняване и отглеждане на дете в приемно семейство. Законът поставя ясни критерии за кандидатите, които искат да са приемно семейство. Абсолютни пречки определени лица да отглеждат дете като приемно семейство са:

1. ненавършили 18 г.;
2. недееспособност;
3. лишаване или ограничаване на родителските им права;
4. отстраняване от настойнически, попечителски функции или като приемни семейства поради виновно неизпълнение на задълженията;
5. прекратяване на осиновяването по тяхна вина;
6. срещу които има образувано наказателно производство за умислено престъпление от общ характер, както и да е осъждан за умислено престъпление от общ характер;
7. наличие на пречка да бъдат настойници (чл. 158 СК);
8. заболяване от СПИН и др.

Възможно е при определени случаи да се преценява дали кандидатът е подходящ. Условията подлежащи на оценка са:

- възможност да осигурят материални условия за отглеждане и развитие на дете, вкл. лично пространство за развитието на детето в жилището;
- притежаване на лични качества за отглеждането и възпитанието на дете.

Настаняването в приемни семейства може да бъде:

1. краткосрочно - до 6 месеца, предприето с цел подкрепа на биологичното семейство и връщане на детето в него;
2. средносрочно - от 6 месеца до 1 година, предприето със същата цел;
3. дългосрочно - над 1 година, предприето за деца, чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права, с ограничени родителски права или чиито родители трайно не полагат грижи за тях и не е възможно връщане в биологичното семейство;
4. спешно настаняване се предприема с цел запазване на живота и здравето на детето при спазване на условията на чл. 25 ЗЗДт.

За професионалното приемно семейство се изисква още да притежава допълнителна квалификация за отглеждане и възпитание на дете. Оценката на кандидатите завършва със социален доклад, изготвен от социалния работник, работещ с кандидатите за приемно семейство. Тези социални доклади се разглеждат от Комисията за детето и се дават предложения за утвърждаване или отказ. Кандидатите се приемат или отхвърлят със заповед от директора на Дирекция „Социално подпомагане“, която може да се оспори по реда на АПК. След като заповедта влезе в сила, утвърдените кандидати се вписват в регистър, а когато са налице два последователни отказа за настаняване на дете кандидатите се заличават от регистъра.

Договорът за настаняване на дете в приемно семейство може да бъде граждански или трудов. Страни по него са директорът на Дирекция „Социално подпомагане“ и „родителите“ от приемното семейство. Срокът за настаняването се определя в рамките на предвидения в съдебното решение срок. В договора трябва да се посочат и условията за финансиране на приемното семейство. За отглеждането на детето в семейство на роднини или близки или в приемно семейство Дирекция „Социално подпомагане“ може да отпуска финансови средства или да даде помощ в натура. Помощите са съответно еднократни и месечни.

Настаняването в семейство на близки, роднини или в приемно семейство става по съдебен ред, а до произнасянето Дирекция „Социално подпомагане“ настанява детето по административен ред. Това става чрез заповед на директора на дирекцията по настоящ адрес на детето. Това настаняване има временен характер и трае до произнасянето на съда. В срок 1 месец от издаване на заповедта трябва да се направи искане до Районния съд за определяне на мярката. Такова искане може да направи също и прокурор от компетентната Районна прокуратура или родител.

Говорейки за настаняване извън семейството трябва да споменем, че съгласно поетите задължения по Конвенцията за правата на детето държавата трябва да зачита правото на детето, което е отделено от единия или от двамата си родители, да поддържа лични отношения и пряк контакт с двамата си родители редовно, освен ако това противоречи на висшите му интереси.

Прекратяване на настаняването може да възникне по различни причини.

Основният случай е при настъпване на крайния срок, за който е предвидена мярката. Прекратяване на настаняването настъпва също в случаите, когато детето навърши пълнолетие, а ако учи - до завършване на средно образование, но не по-късно от навършване на 20-годишна възраст; при смърт на родителите от приемното семейство; смърт на детето.

Прекратяването на мярката се постановява по съдебен ред. Решението за прекратяване на настаняването се изпълнява по административен ред. Възможно е и прекратяване по административен ред, в този случай Дирекция „Социално подпомагане“ може да вземе решение за отглеждане и възпитание на детето или да предприеме друга мярка за закрила.

Позитивното задължение да се предприемат мерки за събиране на семейството колкото е възможно по-скоро тежи върху отговорните власти с нарастваща сила от момента на настаняване на детето извън семейството и при спазване на баланс със задължението за съблюдаване на най-добрия интерес на детето. След изтичането на продължителен период от време от първоначалното настаняване на детето извън семейството, интересът на детето да не бъде променяно отново неговото de facto семейно положение, може да надделее над интересите на родителите за събиране на тяхното семейство.

ЕСПЧ отбелязва, че поемането на отговорността за детето от властите по принцип следва да се разглежда като временна мярка и че продължителното прекъсване на контактите между родител и дете или твърде редките контакти между тях значително намаляват шансовете за преодоляване на трудностите, настъпили в семейния им живот. Задължението да се взимат мерки за поддържане на семейните отношения възниква още от настаняването на детето и се засилва с времето, но властите са компетентни да се намесят с оглед намирането на справедлив баланс между интересите на родителите и техните деца, когато изглежда, че контактите с родителя застрашават детето.

Източници:

1. проф. А. Ненова – Семейно право на Република България, книга втора
2. Конвенция за правата на детето на ООН
3. Семейен кодекс
4. Закон за закрила на детето
5. Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето
6. Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция, приета с ПМС № 181/2003 г.
7. Наредба № I-51 от 12.03.2001 г. за условията и реда за предоставяне на полицейска закрила на детето
8. Инструкция № 8121з-1008 от 16.12.2014 г. за организацията и реда за съпровождане на малолетни и непълнолетни лица от полицейските органи на Министерството на вътрешните работи
9. Наредба за специализирана закрила на деца на обществени места, приета с ПМС № 165/2003 г.
10. Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби, приета с ПМС № 298/2003 г.
11. Хагска конвенция за компетентността, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството във връзка с родителската отговорност и мерките за закрила на децата от 19.10.1996 год.

ПРАВА НА ДЕЦАТА МИГРАНТИ И ТЪРСЕЩИТЕ УБЕЖИЩЕ

Надя Георгиева Понкинска

1. Европейската криза с миграциите

Основната идеология на Стария континент (Европа) е за „цялост, свобода и мир“. Сред преобладаващите виждания пречките за достигането на тази идеология са размириците в заобикалящия ни свят. Европа не може да бъде спокойна, ако съседите и в Близкия изток не са. Лицата на отчаяните бежанци, сред които и множество деца, говорят ясно за безизходното положение, в което те, а и гражданите на приемащите ги държави се намират. Тези хора се изправят пред редица трудности, включително преминаването на високи бодливи огради, раздразнени граждани и митнически служители.

Въз основа на източниците на международното право държавите са поели задължения за приютяване на тези лица. С приемането на Всеобщата декларация за правата на човека (1948г.) държавите членки на ООН провъзгласяват правото на всеки човек свободно да се придвижва и да избира своето местожителство в пределите на всяка държава като основно човешко право. Някои от държавите членки на Европейския съюз са отрицателно настроени към мигрантите и лицата търсещи убежище в техните територии, защото в настоящия момент потокът от навлизачи чужденци е особено голям. Създават се множество затруднения от политически, социален и културен характер. В заобикалящия ни свят сме свидетели на радикални действия, които често включват атентати и агресия върху деца, но и осъществени от такива.

Република България се превръща в кръстопът за мигрантите и бежанците поради своето географско положение. Голяма част от миграционните процеси имат за цел достигане и заселване в развитите Западноевропейски държави. През изминалите две десетилетия се наблюдаваше тенденция за емиграция на българските граждани, докато в момента тези процеси останаха на заден план. Бежанският поток към нашите граници става все по-голям. Република България е задължена да осигури на всеки чужденец търсещ закрила адекватна процедура за предоставяне на статут на бежанец. Вътрешното законодателство в тази насока се развива с бързи темпове, но сме изправени пред редица проблеми. Един от тези проблеми е закрила правата на децата мигранти и търсещи закрила, подпомагането им в основни социални насоки като образование, здравеопазване, както и по-бърза и успешна интеграция в българското общество.

Бежанецът е човек, който е напуснал своята страна поради страх от преследване заради раса, националност, принадлежност към конкретна социална група или политическо мнение. Бежанците не се ползват със защита от своята държава. Възможно е собственото им правителство да ги заплашва с преследване. Те трябва да се преместят, за да спасят живота си или да запазят своята свобода.

Получаването на бежански статут осигурява бежанците с храна, подслон и безопасност.

Мигрантите и бежанците често пътуват по един и същ начин, но мигрантите

решават да напуснат своята страна по причини, които не са свързани с преследване. Те може да искат да учат в чужбина, да се съберат със семейството си или да подобрят финансовите си перспективи. Мигрантът продължава да се ползва от защитата на собственото си правителство, дори когато е в чужбина. Икономическите мигранти решават да напуснат страната си, за да подобрят своите бъдещи икономически перспективи и тези на семействата си.

Колко бежанци има по света? По оценка на ООН в края на 2014 г. по света е имало 19,5 милиона бежанци - с около 2,9 милиона повече, отколкото през 2013 г. Броят на принудително разселените хора е бил 59,5 милиона, като 38,2 милиона са били разселени в своите страни - известни като вътрешно разселени хора, а търсещите убежище са били 1,8 милиона.

2. Децата като субект на правото.

В правото субекти са всички отделни личности или други емпирични единства(напр.организациите). От тук следва, че всички деца са правни субекти. Освен това те са обект на особена защита/закрила. Деца са всички физически лица на възраст под 18 години. Те са носители на всички основни права и свободи, присъщи за пълнолетните лица.

3. Недопускане на дискриминация въз основа на гражданство или миграционен статут.

Едно от основните човешки права, на което децата могат да разчитат е правото на гражданство. В Европейския съюз всички граждани на страна членка, са граждани и на Съюза. Всички деца, пребиваващи на територията, на която и да е държава член на ЕС, макар и нямащи гражданство на съответната държава, имат гражданство на Съюза.

Необоснованият отказ от предоставяне на гражданство попада в обхвата на чл.8 от Европейската конвенция за правата на човека. Въздейства се върху личния живот и засяга идентичността на детето, на което е отказано предоставяне на гражданство. Придобиването на гражданство е субективно право гарантирано в Конвенцията за правата на детето – чл.7.

Децата не трябва да се дискриминират въз основа на каквото и да е тяхно качество, в това число влизат гражданството или миграционният статут който притежават.

4. Закрила на децата бежанци.

Лицата търсеци убежище са хора, които:

- се намират извън родината си или страната, в която живеят постоянно;
- не могат или не желаят да се ползват от закрилата на съответната държава;
- имат основателен страх от преследване въз основа на дискриминационни фактори.

Често лицата търсят убежище поради преследване за членство в политически и социални групи. Обикновено това са хора, които бягат от война.

Съгласно чл.27, ал.2 от Конституцията на Република България убежище се дава на чужденци, преследвани заради техните убеждения или дейност в защита на

международно признати права и свободи. Условието и редът за даване на убежище се уреждат със специален закон. Това е Законът за убежището и бежанците.

Закрилата, която Република България предоставя на чужденци включва убежище, международна закрила и временна закрила.

Международна закрила се предоставя от председателя на Държавната агенция за закрила на бежанците. Тя включва даване на статут на бежанец и хуманитарен статут по силата на Конвенцията за статута на бежанците, подписана в Женева през 1951г.

Временна закрила се предоставя от Министерски съвет на РБ. Нейният срок се определя с решение на Съвета на Европейския съюз. Този вид закрила се дава в случай на масово навлизане на чужденци, принудени да напускат държавата си по произход, поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права и свободи или насилие в особено големи размери.

Всеки чужденец в това число и децата чужденци могат да искат закрила от Република България. Искането става лично и по собствена воля. Навлезлите в Република България, за да искат закрила или поискалите такава, не могат да бъдат връщани в държавата, от която идват.

Разпоредбата на чл.279, ал.1 от Наказателния кодекс казва, че който влезе или излезе през границата на Републиката без разрешение на надлежните органи или макар с разрешение, но не през разрешените за това места се наказва с лишаване от свобода до 5г. и глоба от 100 до 300лв. От друга страна ал.5 на същия член гласи, че не се наказват лицата, търсещи убежище съгласно Конституцията. Тези норми пряко се отнасят до децата, които се квалифицират като наказателноотговорни непълнолетни –лицата от 14 до 18 години.

Законът за закрила на бежанците урежда недопускането на ограничения или привилегии на чужденци търсещи или получили закрила в Република България.

5. Защита на правата на непридружените деца.

Държавите - страни по Конвенцията за правата на детето, вземат необходимите мерки да осигурят дете, което иска да получи статут на бежанец или което се счита за бежанец в съответствие с приложимото международно или вътрешно право и процедури, независимо дали е придружено или не е придружено от неговите родители или от което и да е друго лице, да получи подходяща защита и хуманитарна помощ в ползването на съответните права. За тази цел държавите - страни по Конвенцията трябва да защитават и подпомагат това дете и да издирят родителите или други членове на семейството на всяко дете бежанец с цел да получат информация, необходима за събирането му с членовете на неговото семейство. В случай, когато не могат да бъдат намерени родителите или други членове на семейството, на детето се осигурява същата закрила, както на всяко друго дете, постоянно или временно лишено от неговата семейна среда по каквато и да било причина.

Непридружен е този малолетен или непълнолетен чужденец, намиращ се на територията на Република България, който не е придружен от свой родител или друго упълномощено пълнолетно лице, отговарящо за него.

На непридружен чужденец, търсец или получил международна закрила, на територията на РБ, се назначава представител от общинската администрация, определен от кмета на общината или оправомощено от него длъжностно лице.

Съществен обаче е проблемът с липсата на квалифицирани кадри, които да работят с тези травмирани самотни деца, търсещи изход от безизходицата, в която се намират в своята родина. Българското законодателство в тази насока, макар и бързо усъвършенстващо, не обръща особено внимание на децата бежанци. По тълкувателен път ги привеждаме към групата на децата в риск. Нормите регулиращи казусите с бежанци не са специализирани и не показват по какъв начин да се процедурира с лица търсещи закрила, които са деца по смисъла на Конвенцията за правата на детето приета от ООН. Липсва още уредба за изискванията засягащи наличието на специални знания и квалификация на лицата, които работят с децата бежанци. Друг пропуск е липсата на процесуални норми, които да указват ефективното и координираното действие на Дирекциите „Социално подпомагане”, граничните власти и Държавната агенция за бежанците към Министерския съвет.

Другите съществени проблеми за тези деца са свързани с медицинската помощ, ваксинациите и лечението на хронични заболявания.

Притеснителен е фактът, че някои от тези деца стават жертви на трафик на хора или изчезват от регистрационните центрове.

Децата, търсещи или получили международна закрила, имат нужда от образование и професия, но също така и от човечност и съпричастност. Обществото трябва да подпомогне тези изстрадали лица в тяхната интеграцията. Защитата срещу радикализацията на тези лица е основна цел на управляващите и желание на европейското и в частност на българското общество.

За успешното развитие и адаптиране на децата мигранти се осигурява допълнително обучение по български език. Тези деца се включват в извънкласни дейности и получават допълнителна подкрепа от различни програми.

Непридружените деца, получили международна защита се настаняват до навършване на пълнолетие в:

- семейство на близки или роднини;
- приемно семейство;
- социална услуга – резидентен тип;
- специализирана институция;
- други места за настаняване.

Настаняването става при условията и по реда на Закона за закрила на детето. Трябва да отбележим, че относно децата бежанци не могат да бъдат предприети принудителни мерки за настаняване в специалните домове за временно настаняване.

6. Права на децата.

Децата търсещи убежище имат равни права с тези на пълнолетните бежанци или децата, които са български граждани, но се обръща особено внимание на следните права:

- Да остане на територията на РБ;
- Да се движи на територията на РБ;
- Да получат подслон и храна;
- Право на социално подпомагане;
- Право на здравно осигуряване и достъп до медицинска помощ;
- Право на психологическа помощ.

Те са съществени за децата търсещи закрила на територията, на която и да е приемаща държава, в това число и България.

Правата на децата бежанци са еднакви с тези на правата предоставяни на децата български граждани, които са уредени в Конвенцията за правата на детето. Всички деца имат гарантирано право на живот. То е неотменимо. Република България трябва да осигури в максимална възможна степен оцеляването и развитието на всяко дете. Осигурява се възможност на детето бежанец, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето. За това е необходимо децата да владеят български език или да им се осигурява преводач. Детето има право на свобода да изразява своето мнение. Това право включва свободата да търси, получава и предава информация и идеи от всякакъв вид независимо от границите в устна, писмена, печатна форма или под формата на изкуство, или чрез каквито и да са други информационни средства по избор на детето. Упражняването на това право може да подлежи на известни ограничения, но те трябва да бъдат само такива, които са предписани от закона и да са необходими. Недопустими са ограничения основани на дискриминационни и/или ксенофобски възгледи.

Основно право на децата търсещи закрила е да изповядват свободно своята религия. Свободата на вярванията може да подлежи само на такива ограничения, които са предвидени в закона и са необходими за защита на обществената сигурност, ред, здраве или морал или на основните права и свободи на другите. Тези ограничения са съществени що се отнася до предотвратяване и противодействие на радикализацията в Република България.

Детето има право да иска събиране на семейството му на територията на Република България. Разрешение за това се дава от Председателя на Държавната агенция за бежанците.

Страните приемащи лица, търсещи убежище е необходимо да полагат усилия за осигуряване на пълното прилагане на правото на достъп до медицинска помощ на нуждаещите се деца и по-специално да предприемат подходящи мерки с цел:

- а) да намалят смъртността при кърмачетата и децата;
- б) да осигурят на всички деца необходимата медицинска помощ и здравни грижи, като основно внимание се отделя на развитието на основните здравни грижи;
- в) да се борят срещу болестите и недохранването, включително в рамките на основните здравни грижи, като наред с другото използват лесно достъпни технологии и доставят хранителни продукти и питейна вода;
- г) да осигурят на децата търсещи закрила, информация относно здравето и изхранването, хигиената и здравословността на околната среда и предотвратяването на нещастните случаи, както и обучение и съдействие за използването на тази информация.

Тези деца имат право на основно и средно образование, включително професионално образование и обучение. Достъпът до образование на тези лица не може да бъде отложен повече от 3 месеца, считано от датата на подаване на молбата за международна закрила.

Непридружените деца бежанци, които са потърсили закрила в България през 2016 г. са 1380, а 972 от тези деца не учат. Едва 143 деца мигранти учат в български училища. Завършилите успешно първия срок на учебната година са 113 деца, а броят на записаните деца чужденци в български детски градини е едва 24. Един от особените проблеми в тази насока са трудностите при преценката за записване в определен клас. Държавата трябва да предприеме всички подходящи мерки, за да осигури на децата на работещите родители намерили убежище в България правото да се възползват от услугите за деца и детските заведения, които се полагат за тяхното отглеждане. Както бе казано някои от децата чужденци вече посещават българските детски градини.

Държавите - страни по Конвенцията за правата на детето признават правото на детето на образование и с оглед на осъществяването на това право във все по-голяма степен и при еднакви възможности те по-специално трябва:

- а) да направят началното образование задължително и безплатно за всички;
- б) да насърчават развитието на различни форми на средно образование, включително общо и професионално образование, като ги направят достъпни и на разположение за всяко дете, в това число и децата бежанци, и вземат подходящи мерки, като въвеждането на безплатно образование и предоставяне на финансова помощ в случай на необходимост;
- в) да направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства;
- г) да направят образователната информация и тази за професионално обучение и ориентация налична и достъпна за всички деца.

Необходими са адекватни мерки, чрез които да се осигури спазването на училищната дисциплина по начин, съвместим с човешкото достойнство на всички деца, които се обучават на територията на Република България.

Трябва да се работи все по-усърдно за премахване на невежеството и неграмотността на децата търсещи убежище. Необходимо е да се улесни достъпът до научни и технически знания и съвременни методи за преподаване, които да се овладеят от педагозите, работещи с тези деца.

От своя страна образователната система трябва да си постави за цел да развива личността на детето, неговите таланти, умствени и физически способности до най-пълния им потенциал.

Необходимо е да се развива чувството на уважение към родителите на детето, към неговата собствена културна самоличност, език и ценности, към националните ценности на страната, в която детето живее, на страната, от която то произхожда и на цивилизации, различни от неговата собствена, за да се улесни интеграцията на децата бежанци. Децата трябва да бъдат подготвяни за отговорен живот в свободно общество, в духа на разбирателство, мир и толерантност, равенство между половете и дружба между всички народи, етнически, национални и религиозни групи и коренното население. Съществена е ролята на образованието и за развитието на чувството на уважение към природната среда, в която живеят деца, но и към целия Свят.

Децата мигранти и търсещи убежище имат право на отдих и почивка, на участие в игри и дейности за отмора, които са подходящи за възрастта им. Децата чужденци имат право на свободно участие в културния живот и изкуствата. Необходимо е приемащите държави да зачитат и развиват правото на детето на пълноценно участие

в културния и творческия живот и насърчават предоставянето на подходящи и равни възможности за културна и творческа дейност, отдиш и отмора, както за децата, които са техни граждани, така и за децата чужденци, пребиваващи на тяхна територия.

Необходимо е да се осигурява защита на всички деца от каквото и да е форми на сексуална експлоатация и от сексуално насилие. За тези цели държавите, трябва да вземат всички подходящи мерки на национално, двустранно и многостранно равнище за предотвратяване на:

- подбуждане или принуждаване на дете да се занимава с каквато и да е незаконна сексуална дейност;
- експлоатация на деца с цел проституция или друга незаконна сексуална практика;
- експлоатация на деца с цел производство на порнографски представления и материали.

Вземайки предвид целите на миграцията и финансовото положение на лицата търсещи убежище се признава правото на детето чужденец да бъде защитено от икономическа експлоатация и от извършване на каквато и да е работа, която крие опасност или може да попречи на образованието на детето, или да навреди на здравето или на физическото, умственото, духовното, моралното или социалното му развитие. За защитата на това право се предприемат законодателни, административни, социални и образователни мерки. За тази цел, като се имат предвид съответните разпоредби на вътрешното законодателство и международни документи, държавите установяват минимална възраст за започване на работа и предвиждат подходящо регулиране на часовете и условията на работа. Регламентират се съответните наказания и други санкции за осигуряване ефективното приложение на предприетите мерки за закрила на всички деца, в частност на децата чужденци, полагащи труд в държавите, в които са заселени.

За да се защитят децата трябва да се избегне опасността от незаконната употреба на наркотици и психотропни вещества, както е определено в съответните нормативни актове, и за предотвратяване използването на деца в незаконното производство и в трафика на такива вещества. Държавите, в които има деца мигранти и които дават убежище на деца търсещи закрила е необходимо да предприемат всички необходими мерки, включително законодателни, административни, социални и образователни, за закрила на децата от подобни общественоопасни инкримирани деяния.

Съществено и гарантирано основно човешко право, на което децата чужденци могат да се позовават е правото на защита от отвлечане, продажба или търговията с деца в каквато и да е форма и с каквато и да е цел. Експлоатация, засягаща в каквото и да е аспект благосъстоянието на детето е строго недопустима и нехуманна.

Освен права всички деца имат и задължения. Някои от които са да не извършва нарушения или общественоопасни деяния, които понякога могат да бъдат квалифицирани и като престъпления. В различните държави правната уредба е разнородна, но държавите страни по Конвенцията за правата на детето са длъжни да предприемат от своя страна мерки, които да защитават правата на децата правонарушители при процедурите по наказателни производства образувани срещу деца независимо от тяхното гражданство. Никое дете не може да бъде подлагано на изтезания или друго жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание. Нито смъртно наказание, нито доживотен затвор без възможност за освобождаване

не могат да се налагат за нарушения, извършени от лица под 18-годишна възраст. Децата не могат да бъдат лишавани от своята свобода незаконно или произволно. Арестуването, задържането или осъждането на лишаване от свобода на дете следва да бъде в съответствие със закона и да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок. Всяко дете, лишено от свобода, независимо от неговото гражданство трябва да се третира хуманно и като се зачита достойнството, присъщо на човешката личност, и по начин, който взема предвид нуждите на лицата на неговата възраст. По-специално всяко дете, лишено от свобода, трябва да бъде отделено от възрастните освен ако се прецени, че висшите интереси на детето изискват да не се прави това, и да има правото да поддържа контакти със семейството си чрез кореспонденция и посещения освен при изключителни обстоятелства. На всяко дете, лишено от свобода, е необходимо да се осигури право на незабавен достъп до правна и друга необходима помощ, както и правото да оспорва законността на лишаването си от свобода пред съд или друг компетентен, независим и безпристрастен орган и на бързо решение по всякакви такива дела. Тези права и принципи трябва да станат приложими не само за страните подписали Декларацията за правата на детето, но и за останалите държави. Никое дете не заслужава несправедлив процес или нечованно отношение, независимо дали е гражданин на съответната държава или е чужденец, но пребивава в нея поради други причини.

От особено значение за децата търсещи убежище е чл.39 от Конвенцията за правата на детето, в който се урежда задължението на държавите да предприемат всички необходими мерки за подпомагане на физическото и психическото възстановяване и социална реинтеграция на дете, жертва на всякаква форма на липса на грижи, експлоатация или злоупотреба, изтезания или каквато и да е друга форма на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание, или на въоръжен конфликт. Това възстановяване или реинтеграция се извършва в среда, благоприятстваща укрепването на здравето, самоуважението и достойнството на детето. Акцентува се върху непродружените деца.

Реализирането на тези права става с помощта на органите на местно самоуправление и местна администрация, които подпомагат специализираните органи на власт.

Децата, търсещи международна закрила, получават защита от Държавната агенция за бежанците що се отнася до физическо или психическо насилие, жестоко, нечовешко или унижително отношение.

Търсещите закрила деца са част от уязвимата група. Става въпрос както за малолетните, така и за непълнолетните лица, включително и непродружените такива.

7. Кражба на самоличност на деца мигранти и търсещи закрила на територията на Република България.

Кражба на самоличност е налице в случаите, когато се ползва името на детето без неговото знание. Правната уредба, която засяга този проблем се намира в чл.8 от ЕКПЧ. Тази разпоредба цели защита на личния и семейния живот на детето. Кражбата на самоличност влиза в приложното поле на тази норма. Европейският съд за правата на човека се е произнесъл по този въпрос. Държавите са задължени да осигуряват ефективна правна защита на децата от кражба на самоличност. Необходимо е предприемане на ефективни мерки за образуване на наказателно производство

срещу извършителите на кражбата. Често се случва в практиката да се използват детски самоличности в интернет пространството с цел детската порнография и сприяеляването с деца за сексуална злоупотреба. Съгласно чл.8, т.2 от Конвенцията за правата на детето, когато едно дете е незаконно лишено от някои или от всички елементи на неговата самоличност, държавите - страни по Конвенцията, предоставят подходяща помощ и закрила с оглед възстановяване на неговата самоличност във възможно най-кратък срок.

Източници:

1. *Закон за закрила на детето*
2. *Закон за убежището и бежанците*
3. *Конвенция за правата на детето*
4. *Европейска конвенция за правата на човека*
5. *Конвенцията за статута на бежанците*
6. *Конституция на Република България*
7. *Наръчник по европейско право в областта на правата на детето, Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2015 г.*
8. *Наказателен кодекс*